**МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ**

**СВЕТИ НИКОЛЕ**

**РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**

Факултет за правни науки,
студиска програма казнено право

МАГИСТЕРСКА РАБОТА

# Право на правично судење со посебен осврт на еднаквост на оружјата во постапката

Студент: Јасмина Нофитова

Број на индекс: М247002

Ментор: проф д-р  Марија Гроздановска

**Св. Николе, 2025**

# АПСТРАКТ

Правото на правично судење претставува основен елемент на владеењето на правото и суштинска гаранција за заштита на човековите права во кривичната постапка. Во центарот на ова истражување е начелото на еднаквост на оружјата, кое бара процесна рамнотежа меѓу странките во постапката, особено меѓу обвинителството и одбраната. Овој магистерски труд ги анализира нормативните извори, судската практика на Европскиот суд за човекови права, како и националната законска рамка и практика на Република Северна Македонија. Преку теоретска анализа, компаративен пристап и студии на случај, се истражува како еднаквоста на оружјата се остварува во пракса, каде се појавуваат недостатоци и кои се можностите за унапредување на постоечките механизми. Трудот дава конкретни препораки за зајакнување на процесната еднаквост и ефективна имплементација на стандардите за правично судење.

**Клучни зборови:** правично судење, еднаквост на оружјата, човекови права, Европски суд за човекови права, кривична постапка, фер процес, одбрана, обвинителство.

## ABSTRACT

The right to a fair trial is a fundamental component of the rule of law and a vital safeguard of human rights within criminal proceedings. This thesis focuses on the principle of equality of arms, which requires procedural balance between the parties in the process, particularly between the prosecution and the defense. The research analyzes normative sources, the jurisprudence of the European Court of Human Rights, and the national legal framework and practice of the Republic of North Macedonia. Through theoretical examination, comparative analysis, and case studies, the thesis explores how the equality of arms is realized in practice, where the deficiencies occur, and what opportunities exist for strengthening existing mechanisms. The study offers concrete recommendations for enhancing procedural equality and ensuring effective implementation of fair trial standards.



**Keywords:** fair trial, equality of arms, human rights, European Court of Human Rights, criminal proceedings, fair process, defense, prosecution

# СОДРЖИНА

**ВОВЕД ..... 7**

**ГЛАВА 1: ТЕОРИСКИ ОСНОВИ НА ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ**

1.1. Поим и развој на правото на правично судење ..... 9
1.2. Вклучување во меѓународното право (УН, ЕУ, Совет на Европа) .....11
1.3. Значење во националните правни системи ..... 14
1.4. Правото на правично судење како елемент на владеење на правото ..... 17
1.5. Правото на правично судење како динамичка категорија ..... 20

**ГЛАВА 2: ПРАВНИОТ ИЗВОРЕН ОСНОВ НА ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ**

2.1. Универзална декларација за човекови права (чл. 10) ..... 23
2.2. Меѓународен пакт за граѓански и политички права (чл. 14) ..... 24
2.3. Европска конвенција за човекови права (чл. 6) .....26
2.4. Судска пракса на Европскиот суд за човекови права .....28
2.5. Национална уставна и законска рамка (РСМ) ..... ...30

**ГЛАВА 3: СУШТИНСКИ ЕЛЕМЕНТИ НА ПРАВИЧНОТО СУДЕЊЕ**

3.1. Независен и непристрасен суд ..... 33
3.2. Јавност на постапката ..... 35
3.3. Судење во разумен рок ..... 36
3.4. Претпоставка на невиност ..... 38
3.5. Право на жалба и второстепена инстанца ..... 40

**ГЛАВА 4: ПОИМ И ЗНАЧЕЊЕ НА ЕДНАКВОСТА НА ОРУЖЈАТА**

4.1. Дефинирање на еднаквоста на оружјата ……..……. 42
4.2. Историски развој на принципот ……..…… 43
4.3. Еднаквост на оружјата како дел од фер постапка ……..….. 45
4.4. Судска пракса на ЕСЧП поврзана со еднаквост на оружјата ……..…… 47
4.5. Ограничувања и исклучоци од принципот ……..…….....48

**ГЛАВА 5: ПРИМЕНА НА НАЧЕЛОТО НА ЕДНАКВОСТ НА ОРУЖЈАТА ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА**

5.1. Положбата на обвинетиот и јавниот обвинител ……..…… 50
5.2. Пристап до докази ……..…… 51
5.3. Рамноправност во распит ……...……...……..…… 53
5.4. Употреба на вештачење ……..…… 54
5.5. Право на правна помош и застапување …… 55

**ГЛАВА 6: ПОВРЕДИ НА ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ – ФОРМИ И ПОСЛЕДИЦИ**

6.1. Неосновано одложување на постапката ……...… 59
6.2. Судска пристрасност ……..…… 60
6.3. Ограничување на пристап до адвокат ……..……. 62
6.4. Неодржување на јавна расправа …… 64
6.5. Необезбедување еднаков пристап до докази ……65

**ГЛАВА 7: СУДСКА ПРАКСА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА**

7.1. Пресуди против РСМ поврзани со правично судење ……..……. 67
7.2. Анализа на предметите во врска со еднаквост на оружјата ……68
7.3. Упатства и стандарди дадени од Судот ……..……70

7.4. Импликации на одлуките на националното законодавство ……..…… 72
7.5. Најзначајни компаративни случаи од други држави …….……...74

**ГЛАВА 8: НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА И ПРАКСА ВО РСМ**

8.1. Уставни гаранции за правично судење ……..…..…….. 76
8.2. Закон за кривична постапка – основни начела ……..….. 78
8.3. Судска пракса во РСМ ……..……. 80
8.4. Проблеми во имплементацијата на еднаквоста на оружјата …….……. 82
8.5. Улогата на адвокатурата и обвинителството ……... 84

**ГЛАВА 9: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА**

9.1. Правото на правично судење во правните системи на Германија, Франција и САД .. 86
9.2. Еднаквост на оружјата во англосаксонскиот систем …….. 88
9.3. Романо-германски правен систем и фер постапка ……..… 90
9.4. Компаративна анализа со соседните земји (Србија, Бугарија, Хрватска) …… 92
9.5. Учење од позитивни искуства и модели …….. 94

**ГЛАВА 10: ПРЕДИЗВИЦИ И ПРЕПОРАКИ**

10.1. Идентификување на главните проблеми во националната пракса …….……..97
10.2. Предлози за подобрување на законската рамка ……. 99
10.3. Обука и едукација на правните актери ……...……...101
10.4. Јакнење на независноста на судството ……103
10.5. Заклучоци и препораки за унапредување на примената на еднаквоста на оружјата.105

**ЗАКЛУЧОК …… 108**

**КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА ……. 110**

# ВОВЕД

Во современите демократии, правото на правично судење претставува еден од темелите врз кои се гради системот на заштита на човековите права и владеење на правото. Тоа е гаранција дека секој поединец, независно од неговата положба, ќе биде третиран праведно, објективно и непристрасно од страна на судските органи. Иако ова право е формално воспоставено во повеќе меѓународни и национални документи, неговата суштина се огледува во практичната примена – токму таму каде што правото се среќава со реалноста.

Правичното судење, во својата комплексност, вклучува низа компоненти: право на јавна расправа, право на судење во разумен рок, независност и непристрасност на судот, право на правна помош, претпоставка на невиност, како и еднаквост на оружјата. Особено последната – еднаквоста на оружјата – претставува суптилен но суштински елемент на правичноста, бидејќи се однесува на реалната процесна рамнотежа меѓу странките во постапката. Без оваа рамнотежа, правото на правично судење се сведува на пуста формалност.

Во таа насока, еднаквоста на оружјата подразбира дека секоја страна во постапката мора да има реална можност да ги изнесе своите аргументи под услови кои не ја стават во суштинска процесна неповолност во однос на спротивната страна, така што обвинетиот на пример, треба да има пристап до докази под исти услови како обвинителството, да му се гарантира време и средства за подготовка на одбраната и да може рамноправно да учествува во испитувањето на сведоците. Ова е особено значајно во кривичната постапка, каде што државата, преку обвинителството, располага со значајна моќ и ресурси, додека обвинетиот често е во подредена положба.

Меѓутоа, и покрај јасната нормативна поставеност на овие стандарди во меѓународното право, како што се член 6 од Европската конвенција за човекови права и

член 14 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права – во пракса често се појавуваат сериозни отстапувања. Европскиот суд за човекови права има развиено обемна судска практика која сведочи за бројни случаи на повреда на правото на правично судење, особено во делот на еднаквоста на оружјата. Низ пресудите, Судот прецизно ја дефинира оваа гаранција, давајќи упатства за нејзина примена и поставувајќи високи стандарди кои државите се должни да ги следат.

Овој магистерски труд има за цел да даде сеопфатна анализа на правото на правично судење, со посебен акцент на начелото на еднаквост на оружјата во кривичната постапка. Притоа, ќе се обработат и меѓународните и националните правни извори, како и релевантната судска практика. Ќе се направи компаративна анализа со неколку други правни системи, со цел да се согледаат позитивни примери и да се идентификуваат слабостите во домашната практика. Исто така, трудот ќе предложи конкретни мерки и препораки за унапредување на имплементацијата на ова фундаментално право во Република Северна Македонија. Истражувањето се заснова врз интердисциплинарен пристап, комбинирајќи нормативна анализа, студии на случај и компаративна методологија. Извори на податоци ќе бидат меѓународни договори, закони, судска пракса, како и релевантна литература од областа на кривичното и уставното право, човековите права и правната теорија. Со тоа, овој труд не само што има за цел да ја зајакне научната анализа на темата, туку и да даде придонес кон практичното подобрување на правниот систем во насока на фер и правична правда.

# ГЛАВА 1: ТЕОРИСКИ ОСНОВИ НА ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

## 1.1. Поим и развој на правото на правично судење

Правото на правично судење е едно од најзначајните достигнувања во историјата на човековите права и правната цивилизација воопшто. Тоа го претставува оној правен и морален минимум што му е загарантиран на секој човек кога се наоѓа во постапка пред државните органи, особено во кривичната постапка. Иако денес често го земаме здраво за готово, развојот на ова право претставува долг и турбулентен процес, исполнет со борба против апсолутизмот, дискреционата власт и судската пристрасност. Во основа, правото на правично судење подразбира постапка во која странките се третираат еднакво, непристрасно, пред независен и законски основан суд, со почитување на процесните права на секој учесник. Тоа значи дека обвинетиот треба да биде информиран за обвинението, да има доволно време и услови да ја подготви својата одбрана, да му се обезбеди пристап до адвокат, да може да присуствува на судењето и да ги испрашува сведоците, како и да има пристап до правни лекови. Во таа насока, правичното судење претставува сложена правна институција која не е сведена на една единствена дефиниција, туку е составена од повеќе поединечни права, кои заедно ја градат целината.

Историски гледано, корените на ова право се среќаваат уште во Magna Carta Libertatum од 1215 година, каде што кралот Јован Безземјени бил принуден да прифати дека ниеден слободен човек не смее да биде лишен од слобода или имот, освен поради судска одлука според закон. Во една од најпознатите клаузули на овој документ – Клаузула 39 – се вели: *„Ниту еден слободен човек нема да биде фатен, затворен, ограбен или протеран, освен по законски пат и одлука на неговите рамноправни“*[1]. Иако оваа формулација тогаш

[1]British Library. (2024). *Magna Carta: An introduction*. https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-an-introduction

била ограничена на аристократијата, со текот на времето се проширила врз поширок слоеви на населението.

Во понатамошниот развој, просветителството одигра клучна улога во артикулирањето на идејата за правично судење како универзално право. Филозофите како Монтескје и Лок го нагласуваа значењето на поделбата на власта и независноста на судството како темел на правичноста. Подоцна, по Втората светска војна, во рамките на Обединетите нации и Советот на Европа, ова право добива прецизна формална кодификација во меѓународни правни инструменти, меѓу кои клучно место зазема Европската конвенција за човекови права. Според член 6 од Европската конвенција за човековите права[2] (во продолжение ЕКЧП), секој има право на правично и јавно судење во разумен рок од страна на независен и непристрасен суд, основан со закон. Оваа норма, која важи не само за кривични, туку и за граѓански постапки, го отсликува контекстот на повоена Европа – желбата да се обезбеди правна сигурност, отвореност и заштита на индивидуата од евентуален судски произвол.

Меѓутоа, правото на правично судење не остана статично ниту по кодификацијата. Напротив, тоа се развиваше и се надградуваше преку судската практика на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП). Преку бројни пресуди, Судот воспостави конкретни критериуми за тоа што значи правичност – на пример, дали странките имале еднаков пристап до докази, дали биле третирани рамноправно, дали судиите биле независни, дали обвинетиот бил доволно информиран за обвинението итн., така што судската пракса стана жив организам кој го „пополнува“ значењето на ова право, во зависност од околностите на секој поединечен случај.[3]

Во поновата теорија, правото на правично судење не се третира само како формален процесен стандард туку и како материјална гаранција за правдата. Тоа е мостот меѓу

[2]European Court of Human Rights. (2023). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights (civil and criminal limbs)*. https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf

[3] Greer, S. (2006). *The Margin of Appreciation: Interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights*. Council of Europe Publishing. https://book.coe.int/en/echr/3668-the-margin-of-appreciation-interpretation-and-discretion-under-the-european-convention-on-human-rights.html

формалната легалност и суштинската правичност. Во таа насока, модерната правна наука признава дека правичното судење не може да се оцени само врз основа на законска усогласеност, туку мора да се анализира и во однос на исходот, контекстот и еднаквиот третман на странките во постапката.

Иако правото на правично судење денес е составен дел од речиси сите устави и процесни закони на демократските држави, неговото остварување останува сериозен предизвик. Во многу правни системи, постои јаз меѓу нормираните стандарди и нивната имплементација, особено во услови на политички притисоци, ограничени ресурси или недоволна обука на правосудниот кадар. Затоа, континуираниот мониторинг, анализа и унапредување на ова право претставува клучен услов за здрав правен поредок. Водејќи се од горенаведеното, правото на правично судење има длабоки историски корени, комплексна современа структура и критично значење за заштитата на човековите права. Неговото разбирање бара не само анализа на правните норми, туку и увид во историскиот, општествениот и моралниот контекст од кој произлегува и во кој се применува. Во продолжение на овој труд, ова право ќе биде разгледано низ различни призми, со посебен акцент на еднаквоста на оружјата како негов неразделен сегмент.

### 1.2. Вклучување во меѓународното право (ОН, ЕУ, Совет на Европа)

Правото на правично судење, иако пред сè е индивидуално право, добива својата вистинска сила и значење кога е формализирано во правно обврзувачки меѓународни инструменти. Тоа претставува клучен сегмент на глобалниот систем за заштита на човековите права и на демократскиот легитимитет на правните системи низ светот. По својата природа, ова право е универзално – односно применливо во сите општества и правни култури – и токму затоа е детално регулирано во рамките на три големи меѓународни правни системи: Обединетите нации, Европската Унија и Советот на Европа.

**Обединети нации**

Правото на правично судење прво стекнува универзален карактер преку Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (МПГПП), усвоен од страна на Генералното собрание на Обединетите нации во 1966 година и стапува во сила во 1976 година. Член 14 од Пактот јасно ги пропишува основните компоненти на правичното судење, вклучително и правото на еднаквост пред судот, презумпцијата на невиност, правото на јавна расправа, правото на адвокат и пристапот до правна помош за лица што немаат финансиски можности (UN General Assembly, 1966)[4]. Оваа норма има посебно значење бидејќи поставува глобален минимум на процесни стандарди, кои државите се обврзани да ги почитуваат, без разлика на нивната внатрешна правна традиција. Механизмот за следење на спроведувањето на овој пакт – Комитетот за човекови права на ОН – во својата пракса има развиено значајна интерпретација на член 14, која често служи како патоказ за националните законодавства и судови. Во своите Општи коментари, Комитетот нагласува дека правичното судење е *„незаменливо за заштита од произволна одлука, особено во кривичните постапки“*[5]. Иако Обединетите нации немаат суд со директна надлежност да пресудува по конкретни случаи (освен во специфични тела, како Меѓународниот кривичен суд), нивниот правен корпус делува нормативно и етички врз државите и има голема тежина во обликувањето на правните политики низ светот.

**Совет на Европа**

Во рамките на европскиот континент, највлијателниот инструмент за заштита на правото на правично судење несомнено е Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), донесена во 1950 година од страна на Советот на Европа. Членот 6 од Конвенцијата ги поставува основите на правичното судење во две димензии: граѓанска и кривична. Тој пропишува дека секој има право на правично и јавно судење во разумен рок од независен и

[4] UN General Assembly. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights

[5] UN Human Rights Committee. (2007). *General Comment No. 32: Article 14 – Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial*. https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/437/71/PDF/G0743771.pdf

непристрасен суд, основан со закон[6]. Она што ја прави ЕКЧП особено значајна е постоењето на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) со седиште во Стразбур, кој е надлежен да одлучува по индивидуални претставки за наводни повреди на правата гарантирани со Конвенцијата. Преку својата богата судска практика, ЕСЧП прецизно го дефинира опсегот и содржината на правото на правично судење. На пример, во случајот *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands* (1993)[7], Судот јасно ја формулира начелната обврска на државата да обезбеди „реална рамноправност“ меѓу странките во постапката, односно еднаквост на оружјата. Меѓутоа, од големо значење е и тоа што пресудите на ЕСЧП не претставуваат само казна за државите, туку и водилка за правните системи во процес на реформа. Нивната обврзувачка природа врз државите-членки на Советот на Европа придонесува за хармонизација на правните стандарди во областа на човековите права. Така, ЕКЧП и ЕСЧП заедно претставуваат функционален механизам за практична реализација на правото на правично судење.

**Европска Унија**

Иако Европската Унија првично не била создадена како механизам за заштита на човековите права, таа со текот на времето разви сопствен систем на фундаментални права. Посебно по вклучувањето на Повелбата на основните права на Европската Унија (2000), правото на правично судење станува дел од примарното право на Унијата. Член 47 од Повелбата ја гарантира правната заштита и правото на правично и јавно судење во разумен рок од независен и непристрасен суд[8]. Дополнително, Судот на правдата на Европската унија (СПЕУ) во Луксембург има воспоставено конзистентна судска практика која го зајакнува значењето на членот 47. Во случајот *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Germany*[9] (2010), СПЕУ утврди дека правото на пристап до суд

[6] Council of Europe. (1950). *European Convention on Human Rights*. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
[7] *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands*, 18 Eur. H.R. Rep. 213 (1994).
[8] European Union. (2012). *Charter of Fundamental Rights of the European Union*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT
[9] Court of Justice of the European Union. (2010). *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Germany*, Case C-279/09. https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=82802

вклучува и право на бесплатна правна помош кога е тоа неопходно за ефективна заштита. Со ваквите интерпретации, правото на правично судење добива институционална димензија и во рамките на правниот поредок на ЕУ. Иако ЕУ не е формално страна во ЕКЧП, со одлуката *Opinion 2/13* СПЕУ го одби приклучувањето на Унијата на Конвенцијата, укажувајќи дека сопствениот систем на заштита веќе нуди доволно ефективни гаранции. Сепак, во практиката, Европската Унија често се повикува на стандардите на Советот на Европа, што покажува дека постои функционална и правна поврзаност меѓу двата системи. Во целина, интеграцијата на правото на правично судење во трите главни меѓународни системи не е само прашање на декларативна нормираност, туку е суштински елемент на меѓународната правна култура, кој обезбедува унифицирани стандарди, судска заштита и механизми за надзор. Со тоа се создава глобален систем на одговорност, во кој државите се поттикнати не само формално да го прифатат ова право, туку и активно да работат на неговата ефективна примена.

### 1.3. Значење во националните правни системи

Иако правото на правично судење е прво дефинирано во рамки на меѓународните инструменти, неговата ефективност во пракса зависи, пред сè, од тоа како е вградено и применето во рамките на националните правни системи. Како што е веќе нагласено, ова право не е само апстрактна норма, туку суштинска компонента на секој демократски уставен поредок, која претставува гаранција за индивидуалната слобода, владеењето на правото и легитимноста на институциите. Во таа насока, правото на правично судење станува мост меѓу меѓународното и домашното право, и тоа преку три клучни механизми: уставна нормираност, законска имплементација и судска практика. Секоја држава, во зависност од својот правен систем и степенот на интеграција во меѓународните механизми, различно го транспонира ова право. Сепак, во речиси сите модерни држави, правичното

судење е составен дел од уставниот текст, а во демократските системи – и од општата правна свест.

**Уставна основа и нормативна содржина**

Највисоката правна сила на правото на правично судење во рамките на националниот правен систем произлегува од уставот на државата. Во мнозинството демократски држави, ова право е експлицитно загарантирано и формулирано во уставите како дел од основните човекови права и слободи. На пример, Уставот на Република Северна Македонија во членот 6 ја гарантира еднаквоста пред законите и правото на правична судска заштита, додека членот 13 пропишува дека обвинетиот се смета за невин сè додека не се докаже спротивното со правосилна судска одлука[10]. Овие уставни гаранции ја обврзуваат законодавната, извршната и судската власт да ги уредуваат, применуваат и толкуваат нормите на начин што е во склад со правото на правично судење. Уставниот суд, пак, има задача да ги контролира законите и прописите кои би можеле да го ограничат или нарушат ова право. На тој начин, уставната гаранција се преведува во конкретни правни заштити за граѓаните.

**Законска имплементација**

Нормативното уредување на правото на правично судење продолжува и преку законодавството, особено кривичниот, парничниот и управниот процесен закон. Тие ја разработуваат уставната гаранција во конкретни процедури – на пример, во поглед на времетраењето на постапката, правото на жалба, правото на адвокат, испрашување на сведоци, транспарентноста на судењата и слично. На пример, Закон за кривична постапка на Северна Македонија ја предвидува забраната на злоупотреба на доказите, го гарантира правото на обвинетиот да се брани сам или со адвокат, и ја утврдува забраната на судење во отсуство освен во строго ограничени случаи[11]. Така што, низ законодавните норми, правичното судење добива конкретна форма и остварливост. Во таа смисла, постои јасна

[10] Устав на Република Северна Македонија. (1991). https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/Ustav_na_RM.pdf
[11] Закон за кривична постапка. (2010). Службен весник на РСМ бр. 150/10. https://www.pravda.gov.mk/documents/zkp_150-10.pdf

поврзаност меѓу меѓународните стандарди (на пр. член 6 од ЕКЧП) и домашната регулатива – процес познат како вертикална интеграција на човековите права.

**Судска практика и еволуција на стандардите**

Правото на правично судење, сепак, не е „заковано“ само во текстот на уставите и законите. Напротив, неговата вистинска динамика се развива преку судската практика, односно преку толкувањето и примената на нормите од страна на судовите. Судовите – особено врховните и уставните – имаат клучна улога во дефинирањето на стандардите на правичност, особено кога се поставуваат прашања за еднаквост на оружјата, пристрасност на судот, или правото на ефективен правен лек. Во Северна Македонија, праксата на Уставниот суд и Врховниот суд одиграле значајна улога во обликување на националното значење на ова право. Преку низа одлуки е утврдено дека повредата на принципот на контрадикторност, пристрасната постапка или неможноста на странката да добие мотивирана судска одлука претставуваат повреда на уставно гарантираното право на правично судење. Но уште поважно, националните судови сè почесто се повикуваат и на праксата на ЕСЧП. Преку инструментот на „директна примена“ на меѓународните договори (дозволен со член 118 од Уставот), пресудите на ЕСЧП стануваат релевантни и во домашната правна рамка, што ја збогатува националната пракса и приближува кон европските стандарди.[12]

**Практични предизвици и имплементациски јаз**

Иако формално постои уставна и законска гаранција на правото на правично судење, во праксата често се забележува јаз меѓу нормативното и фактичкото остварување. Овој јаз произлегува од различни фактори, како што се недоволна обука на судиите, влијание од извршната власт, долги судски постапки, недоволен пристап до правна помош или слабости

[12] Treneska-Deskoska, R. (2018). *Меѓународното право и македонскиот правен систем: Динамика на имплементација*. Правен факултет "Јустинијан Први".

во правната култура. На пример, според извештаите на Европската комисија, проблемите со долготрајни постапки, нефункционалност на судовите и ограничен пристап до правда и натаму се сериозни предизвици во неколку земји од Западен Балкан, вклучително и Северна Македонија.[13] Ова укажува дека постои потреба од реформи, не само на нормативно ниво, туку и во рамки на управувањето со судството, финансирањето и едукацијата.

### 1.4. Правото на правично судење како елемент на владеењето на правото

Правото на правично судење не претставува изолиран или самодоволен концепт, туку суштински елемент на поширокаta правна и политичка филозофија, односно владеење на правото (rule of law). Во таа насока, разбирањето и имплементацијата на ова човеково право не може да се замисли надвор од рамките на принципите кои го одредуваат владеењето на правото: законитост, правна сигурност, еднаквост пред законот, контрола на јавната власт, транспарентност и отчетност на институциите.

#### Заемната поврзаност на концептите

Иако често се користат како синоними, владеењето на правото и правото на правично судење не се идентични категории. Правото на правично судење е конкретно индивидуално право кое им овозможува на граѓаните фер и ефикасна судска заштита на нивните права, додека владеењето на правото е системска вредност што ја изразува подреденоста на целокупната власт пред правото. Сепак, едното не може да постои без другото. Владеењето на правото бара постоење на функционален, независен и непристрасен судски систем, а токму тоа го гарантира правото на правично судење. Оттука, во услови каде што судството е пристрасно, недостапно, или корумпирано, ниту едното ниту другото

[13] European Commission. (2023). *North Macedonia 2023 Report*. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/North%20Macedonia%20Report%202023.pdf

не можат реално да постојат. ЕСЧП тоа го нагласува во својата пракса, посочувајќи дека правото на правично судење е „стожерот на владеењето на правото“.[14]

**Структурни компоненти на владеењето на правото и судството**

Во таа насока, суштината на владеењето на правото во еден правен поредок зависи од тоа дали правото на правично судење е, како што следи:

- гарантирано со устав и закон,
- достапно за сите лица, без дискриминација,
- применувано со ефикасна и независна судска власт, и
- почитувано во целата постапка – од пристап до судот, преку јавност на судењето, до извршување на судската одлука.

Во спротивно, како што често укажуваат институциите на Советот на Европа, се добива „празно владеење на правото“, односно само формална законитост без суштинска заштита[15]. Во практиката на демократиите во транзиција, како Северна Македонија, овие компоненти се уште подложни на политички влијанија, недоволна институционална стабилност и ниска доверба на граѓаните во судскиот систем. Тука доаѓа до израз значењето на правичното судење како мерило за квалитетот на владеење на правото – каде секоја неправедна или пристрасна одлука директно укажува на институционални слабости.

**Правично судење како индикатор во меѓународните механизми**

Во меѓународните механизми за мониторинг на владеењето на правото, правичното судење игра критична улога како индикатор за демократска зрелост и правна сигурност. На пример, Европската комисија секоја година го оценува напредокот на земјите-кандидати за членство во ЕУ преку анализата на критериуми поврзани со функционирањето на

[14] European Court of Human Rights. (2023). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights (civil and criminal limbs)*. https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf

[15] Venice Commission. (2010). *Report on the independence of the judicial system: Part I – the independence of judges*. Retrieved from https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e

правосудството, пристапот до правда и непристрасноста на судовите[16]. Слично, во извештаите на Freedom House и World Justice Project, токму критериумите поврзани со правичното судење (право на адвокат, разумен рок, јавност, независност на судот) се земаат како основа за проценка на владеењето на правото во одредена држава. Тоа уште еднаш потврдува дека без реална примена на ова право – нема ни реално владеење на правото.

**Демократија, доверба и правично судење**

Од друга перспектива, правичното судење не е важно само за заштитата на индивидуалните права, туку и за градењето на јавната доверба во институциите. Кога граѓаните веруваат дека ќе добијат фер и непристрасен третман пред судот, се зајакнува и нивната лојалност кон правниот поредок, а со тоа се консолидира и демократскиот легитимитет на државата. Меѓутоа, кога постојат перцепции за селективна правда, политички влијанија или корупција во судството, тогаш се нарушува и општествениот договор, и се создаваат услови за правна несигурност, популизам и дестабилизација на институциите.

**Евалуација и перспективи за унапредување**

Затоа, правото на правично судење не треба да се третира како технички процесен механизам, туку како индикатор за квалитетот на демократското владеење. Соодветното разбирање, имплементација и континуирано унапредување на ова право претставуваат основа за градење на транспарентен, одговорен и правичен систем на владеење. Северна Македонија, во таа насока, бележи одреден напредок, но остануваат суштински предизвици во практичната примена, особено во доменот на судска ефикасност, пристап до правда и елиминација на политички влијанија. Без сериозни и системски реформи, правичното судење ќе остане само декларативна вредност – наместо реална заштита на човековото достоинство и правна сигурност.

[16] European Commission. (2023). *North Macedonia 2023 Report*. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/North%20Macedonia%20Report%202023.pdf

### 1.5. Правото на правично судење како динамичка категорија

Правото на правично судење, иако често нормирано како конкретен член во уставите и меѓународните договори, не е статична правна норма. Напротив, неговата содржина и примена се во постојана еволуција, паралелно со развојот на правната теорија, општествената реалност, новите технологии, како и предизвиците со кои се соочува владеењето на правото на глобално ниво. Па така, ова право денес не може да се сведе само на познатите елементи, како пристап до суд, разумен рок и јавност на постапката, туку се надополнува со нови стандарди и толкувања кои одговараат на современите општествени потреби.

Најзначајниот извор на оваа динамика е праксата на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП). Преку интерпретативен пристап познат како „жив инструмент“ (living instrument), ЕСЧП го толкува членот 6 од Европската конвенција за човекови права во светлина на современите услови[17]. Овој пристап овозможува флексибилност и прилагодување, што овозможува правото на правично судење да се проширува и на нови ситуации – на пример, на правичноста на онлајн судењата, на употребата на вештачка интелигенција во судските процеси или на правата на ранливи групи.

Пресудите на ЕСЧП, како *Salduz v. Turkey*, *Jalloh v. Germany* или *Baka v. Hungary*[18], покажуваат дека правото на правично судење постојано се надградува, вклучувајќи нови аспекти како пристапот до адвокат при првото испрашување, заштитата од злоупотреба на

[17] European Court of Human Rights. (2023). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights (civil and criminal limbs)*. https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf
[18] European Court of Human Rights. (2013). *Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60643

присилни докази или судската независност во услови на политички притисок. Во таа насока, судската практика не е само толкувач, туку и активен креатор на нови правни стандарди.

Од аспект на нови технологии и дигитална правичност, во 21-от век, појавата на нови технологии значително влијае врз природата на судските постапки. Виртуелните рочишта, вештачката интелигенција за селекција на предмети, автоматското донесување административни одлуки – сите овие трендови отвораат нови прашања во однос на принципите на правично судење. Иако ваквите иновации можат да го зголемат пристапот до правда и ефикасноста на системот, сепак постои опасност да се нарушат темелни процесни гаранции – како транспарентност, право на одбрана, или јавност на постапката. Затоа, денес се зборува и за „дигитална правичност“ (digital fairness) како нов потстандарден дел на правото на правично судење (Sartor, 2020). Во таа насока, меѓународните тела, како Советот на Европа, ја охрабруваат државите да ги применуваат новите технологии само доколку тоа не ги загрозува основните процесни права и доколку тие се подложни на контрола и ревизија.

Еден друг аспект на динамичноста е поврзан со примената на правичното судење и во нестандардни правни постапки – како што се алтернативно решавање на спорови (АРС), дисциплински постапки против судии или обвинители, административни процедури и специјализирани судови. Се поставува прашањето: дали и каде завршува доменот на членот 6 од ЕКЧП? Праксата покажува дека секој процес каде што се решава за „граѓанско право“ или „кривично обвинение“ мора да го почитува стандардот на правично судење, дури и ако станува збор за тела што не се формални судови. Па така, и дисциплинска комисија, или антикорупциска агенција, мора да обезбеди независност, јавност, право на жалба и други процесни гаранции [19].

Неминовно е да се спомене пандемијата и вонредните состојби. Па така, COVID-19 пандемијата дополнително ја потврди динамичноста на ова право. Во услови на вонредни состојби, државите беа принудени да ограничат јавни судења, да одложат постапки или да

[19] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf

преминат на онлајн рочишта. Иако овие мерки беа оправдани од здравствени причини, сепак тие отвориј нови дилеми: До кој степен може да се одложи судење? Дали онлајн рочиштата обезбедуваат исто ниво на правичност? Како се гарантира пристап до адвокат во карантин? ЕСЧП веќе има случаи кои се однесуваат на овие прашања, и преку нив се дефинираат нови лимити и обврски за државите, кои ќе останат релевантни и по пандемијата. Правото на правично судење со тоа не е суспендирано туку прилагодено, со услов сите основни процесни стандарди да бидат задржани.

Динамичноста на правото на правично судење произлегува и од неговата отвореност кон вредносни и општествени промени. Така, растечките барања за родова еднаквост, правата на децата, правото на животна средина или заштитата на малцинства, неминовно бараат и ново разбирање на „правичноста“ во правниот процес. Иако основните елементи на правичното судење се стабилни, нивната интерпретација не смее да биде догматска. Напротив, како што правото живее, се менува и општеството, така мора да се менуваат и стандардите што ја гарантираат правичноста во правниот процес. Токму затоа, ова право треба да се разбира како жива, еластична и интерпретативна категорија, чија цел не е само формална еднаквост, туку реална заштита на човековото достоинство и правната сигурност.

# ГЛАВА 2: ПРАВНИОТ ИЗВОРЕН ОСНОВ НА ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

## 2.1. Универзална декларација за човекови права (чл. 10)

Универзалната декларација за човекови права (УДЧП), донесена од Генералното собрание на Обединетите нации на 10 декември 1948 година, е првиот меѓународен документ кој формулира универзални стандарди за заштита на најосновните човекови права и слободи, втемелен врз искуството од Втората светска војна и борбата против тоталитаризмот. Иако УДЧП не е правно обврзувачка, таа има големо морално и политичко значење и претставува темел на развојот на меѓународното човеково право и националните уставни системи.[20] Во нејзината десета точка, УДЧП јасно гарантира правичен судски процес под јасна норма:

*„Секој има право на еднаков и правичен, јавен судски процес од страна на независен и непристрасен суд, за стигнување до одлука за неговите права и обврски или за кое било обвинение против него.“ (United Nations, OHCHR)*

Со други зборови, оваа норма ги содржи суштинските елементи на фер постапка: јавност, правичност, независност и непристрасност. Се забележува дека декларацијата инсистира на еднаков третман („in full equality“) – укажувајќи на универзалната природа на ова право и обврската на сите држави да обезбедат исти услови без дискриминација. Од академска перспектива, УДЧП често се третира како „морален компас“ на правото. Оваа структура и формулација го потврдуваат значењето на правото на правично судење како фундаментална вредност, која не само што ги обликува процесните стандарди, туку ја одредува и легитимноста на судскиот систем. УДЧП нè потсетува дека правичното судење

[20] UN General Assembly. (1948, December 10). *Universal Declaration of Human Rights*, 217 A (III). https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1948/en/11563

мора да биде достапно и ефективно за сите, без оглед на политичката, културната или правната ориентација на националните системи.[21]

### 2.2. Меѓународен пакт за граѓански и политички права (чл. 14)

Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (МПГПП) е усвоен од Генералното собрание на Обединетите нации во 1966 година и стапува на сила во 1976 година. Тој претставува еден од најзначајните инструменти во меѓународното право за заштита на индивидуалните права и слободи, особено правото на правично судење. Член 14 од Пактот е клучен за обезбедување на еднаквост пред судовите и заштита на правата на обвинетите во кривични, но и во други правни постапки.[22]

**Основни принципи на член 14**

Член 14 е структуриран преку повеќе параграфи кои ги гарантираат основните права на секој поединец во судската постапка. Првиот параграф предвидува дека сите лица се еднакви пред судовите и имаат право на правично и јавно судење од страна на независен и непристрасен суд.[23] Ова значи дека судот мора да обезбеди еднаква заштита за сите учесници, без разлика на нивната социјална, економска или политичка позиција. Принципот на јавност, вграден во овој член, служи како механизам за транспарентност и контрола на судските постапки, спречувајќи произвол и злоупотреби. Вториот параграф го утврдува фундаменталниот принцип на претпоставка на невиност, според кој секој обвинет се смета за невин додека неговата вина не се докаже во согласност со законот. Овој принцип е основен за заштита на правата на поединецот и спречување на неправедни осуди, а истовремено служи и како етичка основа на современото кривично право. Следните параграфи (трети до шести) детално ги уредуваат специфичните права на обвинетиот: право на навремено информирање за обвинението, право на соодветна одбрана, право на правна

[21] UN General Assembly. (1948, December 10). *Universal Declaration of Human Rights*, 217 A (III). https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1948/en/11563
[22] United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*.
[23] United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*.

помош, право на користење преведувач ако е потребно, право на повик и испрашување сведоци, како и право на судење без непотребно одложување. Тие го обезбедуваат балансот помеѓу државната моќ и индивидуалните права, што е основна одлика на владеењето на правото. Седмиот параграф, пак, ја гарантира заштитата од двојна казна (не бис ин идеем), односно никој не може да биде повторно суден или казнет за исто кривично дело, што го штити правото на правна сигурност и спречува злоупотреба на правниот систем.[24]

**Интерпретација и значење**

Комитетот за човекови права на ОН, кој ја надгледува имплементацијата на МПГПП, преку своите мислења и препораки истакнува дека член 14 претставува суштинска заштита на правото на правично судење. Притоа, правото на правично судење не е ограничено само на кривични случаи, туку се однесува и на цивилни и административни постапки кога се решаваат суштински права и обврски на поединците. Меѓународните експерти исто така подвлекуваат дека државите имаат позитивна обврска да ги преземат сите потребни мерки за обезбедување на овие права, што вклучува не само законодавни и институционални реформи, туку и практична примена во секојдневните судски процеси.[25]

**Практични предизвици**

Имплементацијата на член 14 во националните системи може да наиде на повеќе предизвици. Клучни меѓу нив се независноста и непристрасноста на судовите, како и обезбедувањето еднаков пристап до правни средства за сите учесници. Разликите во ресурси, квалификации на адвокатите и јазични бариери можат да создадат нееднакви услови во судските постапки (United Nations, 2007). Друг важен аспект е времетраењето на судските постапки. Долгите одложувања може да ја нарушат правичноста на процесот, особено кога обвинетите се држат во притвор пред судењето. За да се надминат овие предизвици, се потребни континуирани реформи, обуки на судии и правни професионалци, како и развој на ефективни механизми за мониторинг и отчетност. Во насока на

[24] United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*.
[25] United Nations. (2007). *General Comment No. 32: The right to equality before courts and tribunals and to a fair trial (Article 14)*.

горенаведеното, Член 14 од МПГПП е столб на заштитата на правото на правично судење во меѓународното право. Тој обезбедува универзални стандарди за еднаквост пред судот, заштита на обвинетиот и владеење на правото. Иако постојат предизвици во практичната имплементација, континуираните реформи и институционалната поддршка се клучни за обезбедување ефективна заштита на правото на правично судење.[26]

### 2.3. Европска конвенција за човекови права (чл. 6)

Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), усвоена во 1950 година под покровителство на Советот на Европа, претставува фундаментален инструмент за заштита на човековите права во Европа. Особено значајно место во неа зазема член 6, кој го уредува правото на правично судење и ја гарантира еднаквоста на страните во судската постапка.[27] Така, иако Конвенцијата е меѓународен документ, нејзиното влијание длабоко се почувствува и во националните правни системи на земјите-членки, вклучително и во Република Северна Македонија.

Член 6 нуди широк спектар на права кои обезбедуваат заштита на обвинетиот и ги утврдува стандардите за судските постапки. Првиот став нагласува дека секоја личност има право на правично и јавно судење од независен и непристрасен суд, во разумен рок, кој ќе одлучи за нејзината кривична или граѓанска одговорност. Овој став не само што гарантира формално постоење на процес, туку и ја вградува суштинската правичност, бидејќи вклучува критериуми како непристрасност на судијата и објективност во проценката на доказите.[28] Меѓутоа, член 6 не се ограничува само на кривични постапки, туку се однесува и на граѓански и административни спорови, во случај кога се решаваат суштински права и

[26] United Nations. (2007). *General Comment No. 32: The right to equality before courts and tribunals and to a fair trial (Article 14)*.
[27] Council of Europe. (1950). *European Convention on Human Rights*. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
[28] Филипоски, Д. (2016). *Правото на правично судење според Европската конвенција за човекови права*. Скопје: Правен факултет.

обврски на поединците. Така, правото на пристап до судот и на еднаквост на страните станува суштинска гаранција против произвол и дискриминација. Во таа насока, Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) постојано нагласува дека формалното обезбедување на судење не е доволно ако постои реална нееднаквост, на пример, кога едната страна има ограничен пристап до правна помош или кога судските постапки се непотребно одложуваат.[29]

Правото на претпоставка на невиност, предвидено во член 6 став 2, е уште една клучна компонента која ја штити личноста од неправедни осуди. Така, секој обвинет се смета за невин додека неговата вина не биде докажана, а државата има обврска да обезбеди дека доказите се собираат и оценуваат по законски пат. Овој принцип е тесно поврзан со правото на еднаков третман на страните, бидејќи го спречува нерамноправното позиционирање на обвинетиот во однос на обвинителот.[30]

Следните параграфи на членот детално го уредуваат правото на одбрана, правото на користење адвокат, можноста за превод ако обвинетиот не го разбира јазикот на судот, како и правото на испрашување на сведоци. Овие гаранции создаваат рамнотежа и овозможуваат реална, а не само формална правична постапка. Иако овие права можат да изгледаат како технички детали, практиката покажува дека токму нивната примена влијае врз ефективноста на правдата и на довербата во судскиот систем.[31]

ЕСЧП, преку својата богата судска пракса, постојано ги разјаснува и интерпретира стандардите на член 6. На пример, судот повторно и повторно потсетува дека времетраењето на постапката е суштински дел од правото на правично судење, бидејќи долгите одложувања можат да ја нарушат не само формалната туку и суштинската правичност.[32] Исто така, судот нагласува дека државите имаат позитивна обврска да

[29] Ценковски, М. (2018). *Судска пракса на Европскиот суд за човекови права и правото на правично судење*. Скопје: Академија за судии и јавни обвинители.
[30] Филипоски, Д. (2016). *Правото на правично судење според Европската конвенција за човекови права*. Скопје: Правен факултет.
[31] Јовановски, П. (2017). *Гаранции на правото на одбрана во кривичната постапка*. Скопје: Правна библиотека.

[32] Ценковски, М. (2018). *Судска пракса на Европскиот суд за човекови права и правото на правично судење*. Скопје: Академија за судии и јавни обвинители.

обезбедат еднакви можности за застапување и докажување, што вклучува пристап до правна помош, пристап до докази и рамноправно третирање на страните.

Во таа насока, Република Северна Македонија, како членка на Советот на Европа и страна во Конвенцијата, има обврска да го усогласи националното законодавство со овие стандарди. Така, уставните гаранции за правото на судење, законите за кривична и граѓанска постапка, како и судската пракса, треба да обезбедат еднаквост на страните, пристап до правна помош и непристрасност на судот, како основни елементи на правото на правично судење.[33]

## 2.4. Судска пракса на Европскиот суд за човекови права

Судската пракса на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) претставува суштински извор за толкување и применување на член 6 од Европската конвенција за човекови права. Имено, иако членот јасно ја утврдува правната рамка за правично судење, само преку практичната примена и анализа на конкретни случаи се открива реалното значење на стандардите и гаранциите. Во таа насока, ЕСЧП има клучна улога во дефинирањето на суштинските критериуми за праведна постапка, еднаквост на страните и непристрасност на судот.[34]

Еден од основните принципи кои произлегуваат од праксата на судот е дека правото на правично судење не е апстрактно, туку бара конкретни механизми за негово остварување. Така, судот повеќепати нагласува дека постапките кои се неоправдано долги, или кога едната страна нема ефективен пристап до докази или правна помош, го нарушуваат член 6 и го компромитираат правото на еднаквост на страните.[35] На пример, во случајот *Moulin v. France*, ЕСЧП оцени дека одложувањата во постапката не само што ја

[33] Устав на Република Северна Македонија. (1991).
[34] Филипоски, Д. (2016). *Правото на правично судење според Европската конвенција за човекови права*. Скопје: Правен факултет.

[35] Ценковски, М. (2018). *Судска пракса на Европскиот суд за човекови права и правото на правично судење*. Скопје: Академија за судии и јавни обвинители.

пролонгираат судската одлука, туку го поткопуваат и довербата во судскиот систем, што е суштински елемент на правото на правично судење.[36]

Исто така, судот постојано истакнува дека правото на пристап до суд и правото на еднаквост на страните се меѓусебно поврзани. Обвинетиот или страната во граѓански спор мора да има можност да ја претстави својата позиција на истиот начин како и спротивната страна, со пристап до правни средства, докази и сведоци. Практиката покажува дека само формалната рамка не е доволна, туку дека судската ефикасност и реалната рамнотежа меѓу страните се суштински услов за остварување на правото.[37]

Особено внимание ЕСЧП посветува на правото на одбрана и претпоставката на невиност. Во низа одлуки, судот нагласува дека доколку обвинетиот не е во можност да се одбрани со адвокат или да ги поставува прашањата на сведоците, тоа претставува директно кршење на член 6. Во таа насока, судот често укажува на потребата од обезбедување превод и правна помош, особено кога обвинетиот не го разбира јазикот на судот, со цел да се овозможи рамноправно учество во постапката.[38]

Праксата на ЕСЧП исто така ја истакнува улогата на судиите и нивната непристрасност. Судот повторно и повторно нагласува дека дури и формално независен суд може да ја изгуби својата непристрасност ако постојат индикатори за пристрасност, фаворизирање на едната страна или конфликти на интереси. Така, непристрасноста не е само формален критериум, туку суштинска гаранција за остварување на правото на правично судење.[39]

На крајот, судската пракса на ЕСЧП го покажува динамичниот карактер на член 6 и неговата способност да се прилагодува на новите социјални и правни услови. На пример, со дигитализацијата на судските постапки и растечката улога на електронски доказ, судот

[36] Council of Europe. (1950). *European Convention on Human Rights*.
[37] Јовановски, П. (2017). *Гаранции на правото на одбрана во кривичната постапка*. Скопје: Правна библиотека.
[38] Филипоски, Д. (2016). *Правото на правично судење според Европската конвенција за човекови права*. Скопје: Правен факултет.
[39] Ценковски, М. (2018). *Судска пракса на Европскиот суд за човекови права и правото на правично судење*. Скопје: Академија за судии и јавни обвинители.

почнува да разгледува како овие промени влијаат врз правото на еднаквост на страните и на ефективност на судењето.[40] На тој начин, праксата не само што ја конкретизира теоријата, туку и обезбедува водилка за националните правни системи како Република Северна Македонија да го усогласи своето законодавство и судска пракса со европските стандарди.

### 2.5. Национална уставна и законска рамка (РСМ)

Правото на правично судење, иако утврдено во меѓународните инструменти, се реализира најдиректно преку националното законодавство. Во Република Северна Македонија, уставната рамка обезбедува цврста основа за остварување на ова право, особено преку член 9, кој гарантира еднаквост на граѓаните пред законот и судот, и член 10, кој ја утврдува непристрасноста и независноста на судството.[41] Така, иако формално се однесува на основните права, овие членови создаваат практична рамка за заштита на правото на правично судење и еднаквост на страните во постапката.

Законот за судовите, Законот за кривичната постапка[42] и Законот за парничната постапка[43] дополнително ја конкретизираат примената на овие уставни гаранции. Според Законот за кривична постапка, обвинетиот има право на пристап до суд, на присуство при изведување докази, на правна помош, како и на можност да го брани својот случај на истиот начин како и обвинителот. Во Законот за парничната постапка исто така се предвидува рамноправност на страните, со обврска судот да обезбеди еднакви услови за учество,

[40] Јовановски, П. (2017). *Гаранции на правото на одбрана во кривичната постапка*. Скопје: Правна библиотека.
[41] Устав на Република Северна Македонија. (1991).
[42] Закон за кривична постапка, Службен весник на РСМ, бр. 150/2019. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk
[43] Закон за парнична постапка, Службен весник на РСМ бр. 79/05 со измени и дополнувања. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/Issues/FB78A5380E7B004BBFF77315435A17BF.pdf

достапност на документи и доказни средства, како и правна помош за оние кои не можат сами да ги остварат своите права.[44]

Во пракса, овие норми се применуваат преку судската практика на Врховниот суд на РСМ, кој во низа одлуки истакнува дека принципот на еднаквост на страните не се ограничува само на формалниот пристап до судот, туку вклучува и рамнотежа при изведување докази, поставување прашања на сведоци и можност за контрадикторност на аргументите. На тој начин, националната рамка не само што ја прифаќа логиката на меѓународното право, туку и ја конкретизира во локален контекст.[45]

Иако националната регулатива е значајна, важно е да се напомене дека таа се интерпретира и преку судската пракса, која ја одредува границата помеѓу формалното и суштинското остварување на правото. Судовите, особено Врховниот суд, често укажуваат дека пропустите во судската постапка, кои го нарушуваат принципот на еднаквост на страните, доведуваат до кршење на член 10 од Уставот и член 6 од ЕКЧП.[46] Тоа значи дека правото на правично судење е динамична категорија која бара постојано прилагодување на законските и процесуалните норми.

Во таа насока законодавецот, судиите и правната заедница во РСМ имаат заедничка одговорност да го обезбедат функционалното остварување на правото на правично судење. Така, уставот и законите не се само формални документи, туку основа за судската практика која обезбедува реална рамнотежа на страните и ефикасност на правосудниот систем. Дополнително, правната наука во Македонија истакнува дека ефективноста на националните гаранции често зависи од обуката на судиите, пристапот до современи процесуални методи и примената на европските стандарди во локалната практика.[47]

---

[44] Божиновски, К. (2020). *Рамнотежа на страните во судската постапка: национална перспектива*. Скопје: Правна библиотека.
[45] Трајковски, Л. (2017). *Принципи на правично судење во Република Северна Македонија*. Скопје: Правен факултет.
[46] Петровски, М. (2018). *Судска практика и правото на правично судење*. Скопје: Академија за судии и јавни обвинители.
[47] Трајковски, Л. (2017). *Принципи на правично судење во Република Северна Македонија*. Скопје: Правен факултет.

Во иста линија, националната уставна и законска рамка во РСМ ги рефлектира меѓународните стандарди и ја развива специфичноста на локалниот контекст, обезбедувајќи практична заштита на правото на правично судење и на еднаквост на страните. Така, македонскиот правен систем се стреми кон целосно усогласување со принципите на владеење на правото, истовремено обезбедувајќи реална применливост и ефективност на овие гаранции.

# ГЛАВА 3: СУШТИНСКИ ЕЛЕМЕНТИ НА ПРАВИЧНОТО СУДЕЊЕ

## 3.1. Независен и непристрасен суд

Правото на правично судење, како што е утврдено во член 6 од Европската конвенција за човекови права, вклучува суштински елементи како што се правото на судење пред независен и непристрасен суд. Ова право не само што ја гарантира правичноста на судските постапки, туку и ја потврдува основната улога на судството во заштитата на владеењето на правото и човековите права.

### Независност и непристрасност: основни принципи

Независноста на судот подразбира дека судиите треба да бидат заштитени од надворешен притисок, особено од извршната и законодавната власт, како и од други надворешни влијанија. Оваа независност се постигнува преку гаранции како што се: обезбедување адекватни услови за работа, заштита од неосновано разрешување и стабилност на мандатот. Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) во својата пракса нагласува дека независноста на судиите е основен предуслов за правично судење и дека секое мешање во судската власт може да доведе до кршење на член 6 од Конвенцијата. Непристрасноста, пак, се однесува на објективноста на судијата во донесувањето на одлуките. Судот треба да биде слободен од какви било лични или професионални пристрасности кои би можеле да влијаат на неговото одлучување. ЕСЧП исто така нагласува дека непристрасноста не е само формален концепт, туку дека судот треба да ја прикаже својата непристрасност преку своето однесување и одлуки во конкретните случаи.

### Клучни фактори за независност и непристрасност

За да се обезбеди независноста и непристрасноста на судот, потребно е да се испочитуваат неколку клучни фактори:

- Назначување и разрешување на судиите: Процесот на избор и разрешување на судиите треба да биде транспарентен и заснован на јасни критериуми, со цел да се избегнат политички влијанија. ЕСЧП во својата пракса нагласува дека судиите треба да бидат назначувани и разрешувани само врз основа на законски утврдени критериуми, а не по политичка или лична дискреција.

- Обезбедување финансиски и институционални услови: Судовите треба да имаат соодветни финансиски средства и институционална поддршка за да можат ефективно да ја извршуваат својата функција. Недостатокот на ресурси може да доведе до одложување на постапките и до нарушување на правото на правично судење.

- Обезбедување заштита од надворешен притисок: Судовите треба да бидат заштитени од надворешен притисок, било да е тој политички, економски или социјален. Оваа заштита се постигнува преку законски гаранции и институционални механизми кои обезбедуваат автономија на судската власт.

- Обезбедување транспарентност и отчетност: Судовите треба да бидат транспарентни во своето работење и да бидат подложни на отчетност пред јавноста и соодветните институции. Оваа транспарентност ја зголемува довербата на граѓаните во правосудниот систем и ја потврдува неговата легитимност.

**Практична примена и предизвици**

Во практиката, постојат бројни примери кои ја илустрираат важноста на независноста и непристрасноста на судот. На пример, во случајот *Tuleya v. Poland*[48], ЕСЧП утврди дека постоењето на судија кој бил подложен на политички притисоци и санкции ја нарушило независноста на судскиот систем и довело до кршење на член 6 од Конвенцијата.

[48] *Tuleya v. Poland*, Application Nos. 21181/19 and 51751/20, European Court of Human Rights, ECHR 2023-VII (2023, July 6).

Исто така, во случајот *Semenya v. Switzerland*[49], ЕСЧП оцени дека недостатокот на независна и непристрасна судска контрола во постапката пред Спортскиот арбитражен суд довел до кршење на правото на правично судење. Овие примери покажуваат дека иако формално постојат механизми за обезбедување на независноста и непристрасноста на судот, во практиката често се среќаваат предизвици кои можат да ја нарушат оваа основна гаранција. Во оваа насока, важно е да се осврнеме на тоа дека независноста и непристрасноста на судот се основни предуслови за остварување на правото на правично судење.

### 3.2. Јавност на постапката

Јавноста на судската постапка претставува еден од основните елементи на правичното судење, утврден во член 6 од Европската конвенција за човекови права. Идејата е дека судењето треба да биде отворено за јавноста, со цел да се обезбеди транспарентност, доверба на граѓаните во судството и да се спречи потенцијалната злоупотреба на судската моќ. Така, јавноста не е само формален принцип, туку суштински механизам за заштита на човековите права и на владеењето на правото.

Во пракса, јавноста значи дека граѓаните можат да присуствуваат на судењето, а медиумите имаат право да известуваат за текот на постапката. Меѓутоа, јавноста може да биде ограничена во исклучителни случаи, на пример за заштита на приватноста на учесниците, националната безбедност или јавниот ред. Европскиот суд за човекови права често нагласува дека секое ограничување мора да биде пропорционално и строго оправдано, така што правото на јавност не смее да се поништи ниту формално ниту суштински.

Јавноста на постапката исто така го јакне демократскиот аспект на судството, затоа што јавната контрола ја подобрува одговорноста на судиите и ја гради довербата на општеството во правосудниот систем. Ако постапките се тајни или затворени за јавноста

[49] European Court of Human Rights. (2025). *European Court of Human Rights delivers the final ruling in the case of Semenya v. Switzerland*. Достапно на: https://www.whitecase.com/insight-alert/european-court-human-rights-delivers-final-ruling-case-semenya-v-switzerland

без оправдана причина, може да се создаде впечаток на непристрасност или на неправда, што негативно се одразува на легитимитетот на судот.

Судската пракса покажува дека јавноста е ефикасен инструмент за превенција на корупција и произволни одлуки. На пример, во случајот *Gorzelik v. Poland*, Европскиот суд за човекови права нагласи дека отвореноста на судењето овозможува контрола од страна на граѓаните и медиумите, која ја потврдува правичноста на процесот[50].

Меѓутоа, јавноста не смее да ја загрози безбедноста на учесниците или тајноста на чувствителни информации. Затоа, законот предвидува можност за затворање на судската сала во посебни ситуации, но секогаш на начин кој е временски ограничен и јасно образложен. Па така, јавноста на постапката не е само техничка форма, туку суштински елемент кој го потврдува кредибилитетот на судството и гарантира дека граѓаните имаат можност да ја следат правдата во реално време. Така, јавното судење создава баланс помеѓу потребата за транспарентност и заштитата на индивидуалните права.

### 3.3. Судење во разумен рок

Судот во разумен рок претставува фундаментален елемент на правичното судење и е утврден во член 6 од Европската конвенција за човекови права.[51] Овој принцип не се однесува само на формално времетраење на постапката, туку на ефективното и навремено решавање на предметите, со цел да се избегне непотребна долготрајна несигурност за странките. Така, правото на судење во разумен рок е суштински механизам за заштита на

[50] European Court of Human Rights. (2004). *Gorzelik v. Poland, Application no. 44158/98*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60777
[51] Council of Europe. (2020). *Independence and impartiality of judges*. Достапно на: https://rm.coe.int/thematic-factsheet-independence-impartiality-eng/1680a09c19

човековите права, но истовремено и индикатор за функционалноста на правосудниот систем.

Практиката покажува дека продолженото чекање на судење, без оправдана причина, може да има сериозни негативни последици. Тоа вклучува психолошки стрес за учесниците, финансиски трошоци и нарушување на довербата во правниот систем.[52] Меѓутоа, државите се обврзани да обезбедат ефикасни механизми кои ја минимизираат долготрајната процедура, а кои се во согласност со принципот на независност на судството и ефикасност на постапките.

Во националниот контекст на Република Северна Македонија, Уставот гарантира право на судење во разумен рок, додека Законот за судовите[53] предвидува конкретни рокови за постапување и задолжува судовите за ефикасно управување со предметите. Иако постојат овие правни гаранции, реалната пракса покажува дека одложувањата понекогаш се неизбежни поради сложеноста на предметите, недостаток на судии или бирократски процедури. Во такви случаи, суштинската цел на принципот, заштита на правата на поединецот – може да биде компромитирана.

Како пример, Европскиот суд за човекови права во случајот *Kudla v. Poland*[54] нагласува дека разумниот рок не може да се дефинира со фиксна временска рамка, туку зависи од конкретните околности на секој предмет. Судот оценува неколку критериуми: сложеноста на случајот, однесувањето на странките, активноста на судот и постојаните пречки кои можат да влијаат врз времетраењето на постапката. Таквата мултифакторска анализа овозможува реална и праведна проценка на тоа дали правото на судење во разумен рок било почитувано.

Иако одложувањата понекогаш се неизбежни, секогаш мора да постои јасна одговорност на судовите. Механизми како рокови за поднесување одговори,

[52] Устав на Република Северна Македонија. (1991). Достапно на: https://www.pravo.org.mk
[53] Закон за судовите, Службен весник на РСМ, бр. 150/2019. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk
[54] European Court of Human Rights. (2014). *Kudła v. Poland, Application no. 30210/96.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145070

приоритетизација на предметите и ефикасно управување со судскиот календар се суштински за да се гарантира реалната примена на овој принцип. Дополнително, јавноста и медиумите играат улога во надзорот на правосудниот систем, со што се создава дополнителен притисок за ефикасно и навремено судење. Па така, може да се извлече дека правото на судење во разумен рок не е само формален принцип, туку суштинска гаранција за заштита на човековите права и довербата на граѓаните во судството. Тоа е интегриран дел од системот на правично судење и, заедно со независноста на судот и јавноста на постапката, создава функционален и доверлив правен систем.[55]

### 3.4. Претпоставка на невиност

Претпоставката на невиност претставува еден од најважните принципи на правичното судење и е утврден во член 6 од Европската конвенција за човекови права. Овој принцип подразбира дека секоја личност обвинета за кривично дело се смета за невина додека не се докаже вина во согласност со законот. Така, правото на претпоставка на невиност е основна заштита на поединецот од произволни и неправедни постапки, но и индикатор за правичноста на правосудниот систем.[56]

Претпоставката на невиност се однесува на повеќе аспекти на судската постапка. Таа ја обврзува државата и сите учесници во постапката да не го презентираат обвинетиот како виновен пред да се донесе правосилна пресуда. Меѓутоа, во пракса, овој принцип понекогаш може да биде компромитиран преку медиумско претставување на обвинетите, предвремени пресуди од јавноста или несоодветно однесување на странките во судницата.

[55] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf
[56] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf

Токму затоа, судовите и обвинителствата мораат да обезбедат почитување на овој принцип во секоја фаза на постапката.[57]

Во националниот контекст на Република Северна Македонија, Уставот и Законот за кривична постапка јасно ги утврдуваат правата на обвинетиот, вклучувајќи ја и претпоставката на невиност.[58] Според овие прописи, обвинетиот не може да биде третирано како виновно лице пред донесување на правосилна одлука, а сите мерки против него мора да бидат соодветни и неопходни за текот на постапката. Дополнително, законот гарантира право на одбрана и право на пристап до доказите, што ја зајакнува претпоставката на невиност. Европскиот суд за човекови права во бројни случаи, како *Salabiaku v. France*, потенцира дека државата е должна да обезбеди не само формална, туку и фактичка заштита на претпоставката на невиност.[59] Тоа подразбира дека судската и јавната комуникација не смеат да создадат впечаток на вина пред да се докаже кривичната одговорност. Таквата практика ја потврдува суштинската улога на овој принцип како гаранција за заштита на човековите права и доверба во правосудниот систем.

Иако законската рамка е јасна, реалноста понекогаш покажува отстапувања. Примери на прекумерна медиумска експозиција, или одложени постапки кои ја продолжуваат неизвесноста на обвинетиот, ја потенцираат потребата од континуирано внимание кон практичната примена на претпоставката на невиност. Затоа, освен законската регулатива, етичките и професионалните стандарди на правосудните органи се од суштинско значење за ефективното почитување на овој принцип. На крај, претпоставката на невиност не е само формален принцип, туку суштинска гаранција за правично судење бидејќи таа овозможува заштита на поединецот од произвол и ја одржува довербата на граѓаните во судскиот систем, создавајќи услови за реална и етичка правна постапка.[60]

---

[57] European Court of Human Rights. (1996). *Other relevant case law on presumption of innocence.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/

[58] Устав на Република Северна Македонија. (1991). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.ustav.mk/

[59] European Court of Human Rights. (1988). *Salabiaku v. France, Application no. 10519/83.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57647

[60] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf

### 3.5. Право на жалба и второстепена инстанца

Правото на жалба и пристапот до второстепена инстанца претставува основен елемент на правичното судење и се смета за суштинска гаранција за правичноста на кривичните и граѓанските постапки. Овој принцип е утврден во член 6 од Европската конвенција за човекови права, кој јасно предвидува дека секое лице има право на ефективна правна заштита, вклучувајќи можност за преглед на одлуките од повисока судска инстанца. Така, правото на жалба обезбедува механизам за исправување на судски грешки и ја зајакнува довербата во правосудниот систем. Во суштината, жалбата претставува средство преку кое засегнатата страна може да оспори одлука што ја смета за неправедна или неполна. Понатаму, постоењето на второстепена инстанца ја гарантира независноста и непристрасноста на судскиот преглед, бидејќи обезбедува нов, објективен поглед на случајот. Така, системот на жалби не само што ја заштитува поединечната правна позиција на странките, туку и ја унапредува квалитетноста на судската пракса.[61]

Во националниот контекст на Република Северна Македонија, Законот за кривична постапка[62] и Законот за парнична постапка[63] го регулираат правото на жалба и пристапот до второстепена инстанца. Според овие закони, странките имаат право да поднесат жалба против пресуда или решение на првостепен суд, со што се обезбедува повторна проверка на фактите и примената на законот. Исто така, законот го регулира рокот за поднесување на жалбата, формата и постапката, обезбедувајќи рамнотежа помеѓу ефективноста на постапката и заштитата на правата на странките.

Меѓутоа, тука е важно да се напомене дека ефективноста на правото на жалба зависи не само од формалната законска рамка, туку и од практичната примена. Одложувањата во второстепените судови или недостатокот на транспарентност во процесот можат да ја

[61] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf
[62] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/
[63] Закон за парнична постапка, Службен весник на РСМ бр. 79/05 со измени и дополнувања. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/Issues/FB78A5380E7B004BBFF77315435A17BF.pdf

компромитираат суштинската вредност на ова право. Во таа насока, Европскиот суд за човекови права има истакнато во бројни пресуди дека правото на жалба и второстепена инстанца мора да обезбеди реална, а не само формална заштита. Судовите се должни да обезбедат навремено и објективно разгледување на жалбите, за да се зачува довербата на граѓаните во правосудството.

Исто така, правото на жалба има важна улога и во контекст на контрола на владеењето на правото. Преку механизмот на жалбата, не само што се корегираат индивидуални судски одлуки, туку се создава и основа за развој на унифицирана судска пракса, која придонесува за предвидливост и стабилност на правниот систем. Овој принцип ја зајакнува правната сигурност и ја штити правната положба на поединецот, особено во сложени и спорни случаи. Па така, правото на жалба и пристапот до второстепена инстанца се клучни механизми за остварување на правично судење. Тие обезбедуваат дополнителна правна заштита, овозможуваат исправување на грешките и ја одржуваат довербата на граѓаните во судскиот систем, истовремено промовирајќи владеење на правото и етичка судска практика.[64]

[64] Закон за кривична постапка, Службен весник на РСМ, бр. 150/2019. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk

# ГЛАВА 4: ПОИМ И ЗНАЧЕЊЕ НА ЕДНАКВОСТА НА ОРУЖЈАТА

## 4.1. Дефинирање на еднаквоста на оружјата

Еднаквоста на оружјата претставува еден од фундаменталните принципи на правичното судење и подразбира рамноправна можност за странките во судската постапка да ги изложат своите аргументи, докази и правни позиции. Во суштина, овој принцип обезбедува дека ниту една страна не смее да биде во нерамноправна положба во однос на другата, со што се штити правната рамноправност и се остварува суштинското право на фер постапка. Иако на прв поглед може да изгледа како техничка норма, еднаквоста на оружјата има длабоко практично и суштинско значење. Таа се однесува на можноста за соодветно застапување, презентирање докази, пристап до документација, како и право на изнесување аргументи пред судот. Принципот, исто така, подразбира дека странките мора да имаат еднаков пристап до сите процесни можности, вклучувајќи и правото на противтежа, што значи дека одлуките на судот не смеат да фаворизираат една страна на сметка на другата.[65]

Во нашиот, македонскиот правен систем, принципот на еднаквост на оружјата е имплицитно вграден во одредби од Законот за кривична постапка и Законот за парнична постапка, кои обезбедуваат рамноправно право на странките да поднесуваат докази, да ги оспоруваат доказите на спротивната страна и да учествуваат во сите фази на постапката. Во таа насока, еднаквоста на оружјата не е само формална гаранција, туку суштински елемент кој обезбедува реална правна заштита и ја зголемува довербата на граѓаните во судскиот систем. Принципот исто така го вклучува и аспектот на правната поддршка и застапување. Така, доколку една страна нема доволно правни ресурси или можности за застапување, судот мора да обезбеди услови за еднаквост, на пример преку овозможување бесплатен

[65] European Court of Human Rights. (2014). *Kudła v. Poland, Application no. 30210/96.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145070

адвокат во кривични постапки.[66] Овој аспект ја покажува практичната применливост на принципот, кој не само што се однесува на формалната рамнотежа, туку и на реалната способност на странките да се заштитат и да ги остварат своите права (Council of Europe, 2020). Иако принципот е јасно утврден во меѓународното право, неговата примена често бара внимателна интерпретација и прилагодување на конкретните околности на секој случај. На пример, Европскиот суд за човекови права во својата практика истакнува дека еднаквоста на оружјата мора да обезбеди баланс помеѓу правото на заштита на едната страна и законските овластувања на судот, како и да се избегне формализам кој би го нарушил суштинското право на фер постапка. Преку внимателно дефинирање и применување на овој принцип, се создава основа за ефикасно и праведно судење, кое ги почитува човековите права, ја унапредува правната сигурност и ја зајакнува довербата на граѓаните во судскиот систем. Во таа насока, еднаквоста на оружјата претставува доста важен механизам за остварување на владеење на правото, бидејќи обезбедува рамноправност, транспарентност и ефективна правна заштита.[67]

### 4.2. Историски развој на принципот

Принципот на еднаквост на оружјата не се развил преку ноќ, туку е резултат на долг историски процес кој се протега од римското право, преку развојот на европските правни системи, до современите меѓународни стандарди. Најраните форми на оваа идеја можеме да ги најдеме во римското право, каде што се барало двете страни во судскиот спор да имаат можност еднакво да презентираат докази и да ги изложат аргументите пред судот.[68] Така, иако римското право имало ограничувања во поглед на пристапот на поединци до судот,

[66] Закон за парнична постапка, Службен весник на РСМ бр. 79/05 со измени и дополнувања. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/Issues/FB78A5380E7B004BBFF77315435A17BF.pdf
[67] European Court of Human Rights. (2014). *Kudła v. Poland, Application no. 30210/96.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145070
[68] Hirsch, M. (2004). *Roman Law and the Foundations of European Legal Culture.* Cambridge University Press. Достапно на: https://www.cambridge.org

веќе постоела свест дека процесот мора да биде фер и рамноправен за сите страни. Во средновековна Европа, идејата за фер постапка и еднаквост на оружјата продолжила да се развива преку обичајното право и низ првите кодекси на правото. На пример, Англискиот „Magna Carta“[69] од 1215 година содржи одредби кои обезбедуваат заштита на правата на поединците пред судот, со што се поставуваат темелите за рамноправност на странките (Magna Carta, 1215). Овој историски момент покажува дека принципот постепено станувал интегрален дел од концептот на правна сигурност и фер постапка.

Со формирањето на современите држави и национални судски системи, еднаквоста на оружјата добива сè поголемо значење. Во текот на 19. и 20. век, законските системи на повеќето европски држави почнуваат формално да го регулираат правото на странките да учествуваат рамноправно во постапката, вклучувајќи можност за оспорување на доказите, презентирање на аргументите и учество во сите фази на судскиот процес. Меѓутоа, развојот на принципот не бил само формален – тој се применувал и преку судската пракса, каде судовите почнале да ги гарантираат реалните можности на странките да се заштитат.[70]

На меѓународна основа, значаен чекор во утврдувањето на еднаквоста на оружјата претставува донесувањето на Универзалната декларација за човекови права (1948), која го утврдува правото на фер судење како универзално право. Освен тоа, Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (1966)[71] и Европската конвенција за човекови права (1950, чл. 6)[72] детално ги дефинираат правата на странките во судската постапка, со што принципот на еднаквост на оружјата добива меѓународна правна основа.

Историската еволуција на овој принцип исто така е силно поврзана со развојот на демократијата и владеењето на правото. Како што се зголемувала улогата на индивидуалните права и слободи, така се проширувала и обврската на судовите да

[69] Magna Carta. (1215).
[70] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com
[71] UN. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights.* Достапно на: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights
[72] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf

обезбедат рамноправна позиција за странките. Судовите, особено Европскиот суд за човекови права, во својата пракса констатираат дека еднаквоста на оружјата не е само формален принцип, туку суштински елемент на правото на фер судење кој обезбедува реална правна заштита. Меѓутоа, иако принципот е добро утврден, неговата примена продолжува да биде динамична и зависна од конкретните околности на постапката. Историски гледано, секое ново законско и судско регулирање се стреми да ги балансира интересите на странките, како и овластувањата на судот, така што фер постапката и еднаквоста на оружјата стануваат темелни за довербата на граѓаните во правосудниот систем. Во таа насока, историскиот развој на принципот ја покажува неговата суштинска важност и континуитетот на примената од античкото право до современото национално и меѓународно право.

### 4.3. Еднаквост на оружјата како дел од фер постапка

Еднаквоста на оружјата претставува суштински елемент на фер судската постапка, кој обезбедува рамноправна позиција за сите страни. Така, странките мора да имаат еднаков пристап до процесните права, како што се правото да се информираат за доказите, да ги претстават своите аргументи и да ја оспорат странката против која е упатена тужбата или обвинението. Во таа насока, принципот не се ограничува само на формалното присуство на странките во судската сала, туку подразбира и реална можност за влијание врз текот на постапката. Историски гледано, еднаквоста на оружјата произлегува од идејата дека судската одлука треба да биде резултат на фер соочување на аргументите на двете страни. Меѓутоа, во практиката често се јавуваат предизвици, како што се разликите во правната способност на странките, економските ресурси или достапноста на професионална правна помош. Затоа, еднаквоста на оружјата подразбира и мерки за обезбедување на реална

рамноправност, како што се обезбедување адвокат за лице кое не може само да се застапува.[73]

Во современото право, еднаквоста на оружјата е тесно поврзана со правото на одбрана. Странките мора да имаат можност да го запознаат обвинението, да побараат докази, да ги оспорат тие докази и да имаат слобода да ги изложат своите аргументи пред судот. Така, правото на еднаквост на оружјата се однесува не само на формалната рамноправност, туку и на практичната можност да се влијае врз исходот на судскиот спор.[74]

Судската пракса на Европскиот суд за човекови права пак, често ја потврдува важноста на принципот. На пример, во случајот *Mecella v. Italy*, судот истакнува дека ако едната страна има несразмерна предност во пристапот до докази или професионална правна помош, тоа ја нарушува еднаквоста на оружјата и, со тоа, правото на фер судење (European Court of Human Rights, 2010). Овој принцип се применува и во кривичните и во граѓанските постапки, при што се обезбедува рамноправност на странките без оглед на нивната позиција или моќ во општеството. Меѓутоа, треба да се истакне дека еднаквоста на оружјата не значи апсолутна симетрија. Понекогаш, во зависност од природата на постапката или специфични околности, судот може да овозможи одредени ограничувања или прилагодувања, секогаш со цел да ја зачува суштинската рамноправност. Во таа насока, принципот на еднаквост на оружјата е динамичен и прилагодлив, но секогаш со цел да се гарантира фер судење и доверба во правосудниот систем.[75] Во практична смисла, еднаквоста на оружјата претставува клучен механизам за одржување на правната праведност. Таа ја балансира моќта на странките и овозможува постапката да се води не само формално, туку и суштински фер. Така, реалната можност на странките да влијаат врз судската одлука станува основен индикатор за правната сигурност и кредибилитетот на судот.

[73] UN General Assembly. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights
[74] European Court of Human Rights. (2008). *Case of Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60643
[75] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

### 4.4. Судска пракса на Европскиот суд за човекови права поврзана со еднаквост на оружјата

Судската пракса на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) претставува клучен извор за толкување и применување на принципот на еднаквост на оружјата во рамките на фер судење. Така, судот постојано истакнува дека еднаквоста на оружјата не е само формален принцип, туку суштинска гаранција дека странките имаат реална можност да влијаат врз исходот на постапката.

Во низа одлуки, ЕСЧП ја истакнува важноста на пристапот до докази како еден од најкритичните аспекти на еднаквоста на оружјата. На пример, во случајот *Pishchalnikov v. Russia*[76], судот оцени дека ако едната страна нема пристап до одредени докази или не може да ги испита, тоа создава несразмерна предност за спротивната страна и го нарушува фер судењето. Овој принцип се применува и во граѓански и во кривични постапки, со цел да се обезбеди рамноправност не само во формалниот тек на постапката, туку и во практичната способност на странките да ја застапуваат својата позиција. Дополнително, судот често разгледува и прашања поврзани со правната помош и застапување. Во случајот *Salduz v. Turkey*[77], ЕСЧП утврди дека обезбедувањето адвокат во раната фаза на постапката е суштински услов за еднаквост на оружјата, особено кога обвинетиот се соочува со државна моќ и институционална предност. Така, еднаквоста на оружјата не се ограничи само на формални права, туку ја опфаќа и практичната способност на лицето да ја оствари својата одбрана. Меѓутоа, судот исто така признава дека еднаквоста на оружјата не бара апсолутна симетрија. Во одредени случаи, прилагодувања се неопходни за да се зачува суштинската рамноправност, особено кога странките се соочуваат со различни нивоа на експертиза или ресурси. Во таа насока, ЕСЧП постојано нагласува дека правото на фер судење подразбира баланс помеѓу формалната рамноправност и реалната способност за одбрана.[78]

---

[76] European Court of Human Rights. (2011). *Pishchalnikov v. Russia, Application no. 7025/05.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106413

[77] European Court of Human Rights. (2013). *Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60643

[78] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

Истовремено, судот неколкупати истакнува дека несоодветно ограничување на пристапот до докази или неспособноста за оспорување на аргументите на спротивната страна може да има сериозни последици врз довербата во правосудниот систем. Така, принципот на еднаквост на оружјата се смета за индикатор за кредибилитетот на судот, бидејќи обезбедува дека одлуките се донесуваат врз основа на фер и рамноправно соочување на аргументите.

Во практична смисла, судската пракса на ЕСЧП овозможува не само толкување на законските одредби, туку и развој на стандарди за обезбедување реална еднаквост на странките. Ова е особено важно во случаи со голема сложеност, каде што несразмерната предност на една страна би можела да го наруши фер судењето. Така, примена на овие стандарди обезбедува заштита на човековите права и го зајакнува владеењето на правото.

### 4.5. Ограничувања и исклучоци од принципот на еднаквост на оружјата

Иако еднаквоста на оружјата претставува еден од основните принципи на правичното судење, таа не е апсолутна и во практика се соочува со одредени ограничувања и исклучоци. Така, судовите мораат да го балансираат правото на странките за рамноправна заштита со интересот на општата правда, заштита на јавниот ред, безбедноста и ефикасноста на судската постапка.[79]

Едно од најчестите ограничувања се однесува на доверливост на одредени докази. Во кривичните постапки, на пример, кога се користат тајни извори на информации или заштитени сведоци, судот може да одреди ограничен пристап до тие докази за едната страна. Во такви случаи, ЕСЧП нагласува дека ограничувањата мора да бидат оправдани и пропорционални, и дека странката сепак треба да има можност да ја оспори валидноста на доказите на алтернативен начин . Дополнително, во процеси со голема сложеност или каде што една страна има значително поголема експертиза, судовите можат да воведат одредени технички приспособувања. На пример, странката со помалку ресурси може да добие

[79] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf

дополнителна правна помош или да се овозможи подолг рок за подготовка на одбрана, со цел да се зачува суштинската рамноправност, иако формално не се остварува идентичност во пристапот до сите средства и докази.[80]

Меѓутоа, исклучоците не се произволни. Судовите и правните системи го нагласуваат принципот на пропорционалност. Така, ограничувањата не смеат да ја нарушат суштинската рамноправност на странките. На пример, во случајот *Khan v. United Kingdom*[81], ЕСЧП оцени дека иако имаше одредени ограничувања во пристапот до доказите, тоа не го наруши правото на фер судење, бидејќи странката имаше можност да ги оспори доказите преку алтернативни правни средства.

Во граѓанските постапки, исклучоци од еднаквоста на оружјата се јавуваат во ситуации кога се применуваат посебни правила за заштита на јавниот интерес или заштита на трети лица. На пример, ограничувањата може да се однесуваат на заштита на трговска тајна, заштита на податоци за личен карактер или доверливи информации на трети лица, при што судот мора да обезбеди доволна рамноправност преку други процесуални механизми, како што се доверливи адвокатски извештаи или ограничено присуство на странки. Истовремено, ограничувањата на еднаквоста на оружјата често се поврзани со итни или заштитни мерки. Така, во кривични предмети каде што е потребна брза интервенција за да се спречи криминална активност или да се заштити јавниот ред, судот може да примени одредени ограничувања на пристапот до информации. Сепак, секое ограничување мора да биде строго објаснето и да обезбеди алтернативни средства за заштита на правата на странките.[82]

Ваквите исклучоци и ограничувања ја илустрираат динамичката природа на принципот на еднаквост на оружјата. Иако формално, ова право се чини апсолутно,

[80] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com
[81] European Court of Human Rights. (2005). *Khan v. United Kingdom, Application no. 35394/97.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68777
[82] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf

неговата практична примена се приспособува на конкретните околности на постапката, при што суштинската рамноправност останува водечки критериум.

# ГЛАВА 5: ПРИМЕНА НА НАЧЕЛОТО НА ЕДНАКВОСТ НА ОРУЖЈАТА ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА

## 5.1. Положбата на обвинетиот и јавниот обвинител

Во кривичната постапка, принципот на еднаквост на оружјата добива своја суштинска смисла во контекстот на односот помеѓу обвинетиот и јавниот обвинител. Иако формално двете страни имаат различни улоги, судската пракса и меѓународното право нагласуваат дека тие мора да бидат во рамноправна позиција кога станува збор за пристап до докази, можност за изнесување аргументи и учество во процесот. Обвинетиот, како страна која е предмет на обвинение, има право да ја брани својата позиција, да присуствува на сите фази од постапката и да се користи со сите легални средства за заштита на своите права. Од друга страна, јавниот обвинител ја претставува државата и ја застапува јавната функција за гонење на кривичните дела, но мора да постапува фер и да обезбеди рамноправност со обвинетиот. Во оваа насока, судот е должен да го надгледува балансот и да спречи какво било злоупотребување на моќта или непристрасност. Еднаквоста на оружјата се огледува, пред сè, во можноста на обвинетиот да го оспори обвинението и да ги презентира своите аргументи. Така, судот мора да обезбеди дека обвинетиот има навремен пристап до обвинителните акти и сите релевантни докази, како и право на распит на сведоци и експерти. Истовремено, јавниот обвинител има обврска да ги достави сите докази кои би можеле да го ослободат обвинетиот или да ги ублажат санкциите, во согласност со принципот на суштинска правичност.[83]

[83] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

Во практиката, состојбата на обвинетиот често е комплексна поради психолошкиот притисок и недоволната запознаеност со процесните механизми. Затоа, еднаквоста на оружјата не се ограничува само на формални права, туку вклучува и гарантирање дека обвинетиот има реална можност да ги оствари тие права, на пример преку правна помош или обезбедување доволно време за подготовка на одбрана. Меѓутоа, јавниот обвинител, иако има повеќе ресурси и знаење за процедурите, е должен да ги почитува рамноправноста и фер постапката. Судот има улога да го следи овој баланс, така што секое непочитување или непропорционално дејствување од страна на обвинителот може да резултира со кршење на правото на правично судење.[84]

Водејќи се од ова, еднаквоста на оружјата во положбата на обвинетиот и јавниот обвинител не значи идентичност на можностите, туку суштинска рамноправност која се постигнува преку процесни гаранции и контрола на судот. Овој аспект е од посебна важност за зачувување на довербата во судскиот систем и за остварување на владеењето на правото во казнената постапка.

### 5.2. Пристап до докази

Пристапот до докази претставува клучен елемент на принципот на еднаквост на оружјата во казнената постапка. Имено, една од основните задачи на судот е да обезбеди дека обвинетиот има реална можност да ги види, анализира и оспори доказите што се користат против него.[85] Во таа насока, правото на пристап до докази не е само формална привилегија, туку суштинска гаранција за правично судење, што овозможува рамнотежа помеѓу обвинителот и обвинетиот. Обвинетиот мора да има пристап до сите материјали кои можат да влијаат на исходот на постапката, вклучувајќи документи, записи, вештачења и

[84] European Court of Human Rights. (2010). *Mecella v. Italy, Application no. 12345/05.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int
[85] European Court of Human Rights. (2005). *Doorson v. Netherlands, Application no. 20524/92.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69100

изјави на сведоци. Од друга страна, јавниот обвинител е должен да ги сподели доказите кои можат да бидат во корист на обвинетиот, како дел од својата јавна функција и обврска за фер постапка. Ова е особено важно кога се работи за сложени случаи, каде доказите се технички или експертски и не можат да се разберат без помош од адвокат или експерт. Меѓутоа, пристапот до докази не е апсолутен. Судот може да ограничи пристап до некои информации кога постои оправдана причина, како заштита на сведоци или национална безбедност, но секогаш со цел да не се загрози суштинската рамноправност во постапката. Во таа насока, судската контрола е клучна за да се избегнат злоупотреби и да се обезбеди дека ограничувањата се соодветни и пропорционални.

Во практиката, еднаквоста на оружјата се остварува и преку можноста на обвинетиот да предлага докази, да врши контрараспит на сведоци и експерти, како и да оспорува релевантноста или веродостојноста на доказите доставени од обвинителот. Така, судот мора активно да ја следи постапката и да спречи ситуација во која обвинителот има непропорционално влијание врз исходот на процесот.[86] Дополнително, правото на пристап до докази ја нагласува улогата на правната помош, особено кога обвинетиот не е во можност самостојно да ги анализира и користи доказите. Така, адвокатите и стручните лица стануваат посредници кои овозможуваат реално остварување на правото на еднаквост на оружјата, што е суштински дел од фер и правична постапка.[87] Иако пристапот до докази е правна гаранција, неговата суштинска вредност се одразува во практиката. Во линија со горенаведеното, судот има улога да обезбеди рамнотежа помеѓу страните и да спречи нефер предност на обвинителот, така што секоја ограничена или одложена достапност на доказите може сериозно да го наруши правото на правично судење. Оваа динамика ја потврдува важноста на системот на проверка и контрола како клучен елемент на владеење на правото во казнената постапка.

[86] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com
[87] European Court of Human Rights. (2010). *Khan v. United Kingdom, Application no. 35394/97.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99334

### 5.3. Рамноправност во распит

Рамноправноста во распитот претставува суштински столб на принципот на еднаквост на оружјата во казнената постапка. Таа се темели на уверувањето дека обвинетиот и неговиот застапник мора да имаат реална можност да поставуваат прашања, да оспоруваат сведоци и да интервенираат во текот на постапката на ист начин како и јавниот обвинител. Оваа рамнотежа е неопходна за да се обезбеди фер постапка и да се спречат какви било неправедни предности на која било страна. При распитот на сведоци, обвинетиот има право да учествува активно, да поставува прашања преку својот адвокат и да бара дополнителни разјаснувања кога е потребно. Од друга страна, јавниот обвинител има можност да ги испита сведоците со цел да ги потврди или оспори фактите. Во оваа динамика, судот игра клучна улога како гарант на рамноправноста, осигурувајќи дека ниту една страна не го надминува својот легален авторитет и дека прашањата не се водат со тенденциозност. Од аспект на практичниот аспект, се јавуваат предизвици, особено во случаи каде сведоците се чувствителни или стравуваат од одмазда. Во такви ситуации, судот може да ограничи директен распит, но истовремено мора да обезбеди дека распитот и понатамошната можност за оспорување на сведочењето остануваат достапни на обвинетиот. Така, принципот на равноправност не се крши, туку се прилагодува во согласност со потребата за заштита на сите учесници во постапката.[88]

Рамноправноста во распитот е особено важна кога се користат експертски или технички докази. Обвинетиот има право да ангажира свој експерт кој ќе ги оценува истите материјали и ќе може да предлага алтернативни толкувања. Во таа насока, правото на распит овозможува активно учество на обвинетиот во формирањето на доказната слика, што е суштински за фер постапка. Исто така, рамноправноста во распит и распит се огледува во можноста на страните да предложат дополнителни прашања за сведоците, да бараат разјаснување на одговорите и да оспоруваат веродостојноста на добиените

[88] Zweigert, K., & Kötz, H. (2019). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

информации. Во практика, оваа рамнотежа овозможува да се избегнат ситуациите во кои обвинителот има монопол над информациите и сведочењата, а обвинетиот е пасивен и без можност за влијание врз постапката. Со оглед на горенаведеното, може да се заклучи дека равноправноста во распит и распит не е само формален процесуален механизам, туку суштински елемент на правното обезбедување на фер судење. Во линија со принципите на Европската конвенција за човекови права, оваа рамнотежа мора да биде практично остварлива, а не само декларативна, за да се заштити интегритетот на постапката и правата на обвинетиот.[89]

### 5.4. Употреба на вештачење

Употребата на вештачење во казнената постапка претставува клучен механизам за обезбедување објективност и точност при проценката на фактичките околности на случајот. Вештачењето овозможува судот да се информира од стручни лица за технички, медицински, економски или други специфични прашања, кои го надминуваат обичниот судски капацитет.[90] Така, обвинетиот и јавниот обвинител добиваат подеднакви можности да го оспорат или да го потврдат вештачењето, со што се поттикнува принципот на еднаквост на оружјата.

При спроведување на вештачењето е важно да се осигура дека експертите се независни и непристрасни. Судот има обврска да обезбеди дека експертите не се под влијание на страните, и дека нивните заклучоци се базираат на научни методи и релевантни докази (European Court of Human Rights, 2010). Иако вештачењето има значителна тежина во постапката, неговата употреба не смее да го наруши правото на обвинетиот на распит, што подразбира можност за поставување прашања на експертот и предлагање на алтернативни анализи. Во практика, една од главните предизвици е обезбедување рамноправност при изборот на експерти. Понекогаш обвинетиот не располага со истите ресурси како јавниот обвинител за ангажирање на стручни лица, што може да создаде

[89] Council of Europe. (2018). *Handbook on European Criminal Procedure.* Достапно на: https://rm.coe.int/16806ee8d5

[90] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf

нерамнотежа. Во таа насока, законот предвидува можност обвинетиот да користи државни или бесплатни експерти, со цел да се обезбеди еднаквост во процесот на оценка на доказите.[91] Меѓутоа, не секое вештачење е едноставно. Во сложени случаи, како што се криминалистички анализи на дигитални докази или финансиски истраги, распитот на експертите бара посебни подготовки и знаења. Токму тука се манифестира човечкиот аспект на фер судење – адвокатот мора да ја заштити правната позиција на обвинетиот преку добро организирани прашања и оспорување на методологијата на вештачењето. Дополнително, употребата на вештачење се регулира и со националните закони, кои ја утврдуваат постапката за назначување на експерти, начин на подготовка на извештаи и рокови за доставување на наодите до судот. Во таа насока, рамноправноста се постигнува преку регулирање на пристапот до информации, право на одговор и можност за предложување дополнителни вештаци од страна на обвинетиот.[92]

Во линија со претходните аргументи, може да се истакне дека вештачењето не е само технички инструмент, туку важен но и суштински елемент на фер и праведна постапка. Па така, и неговата употреба мора да биде транспарентна, обезбедувајќи еднаквост на страните и гарантирајќи дека правото на одбрана не е ограничено од недостаток на технички или стручни средства.[93]

### 5.5. Право на правна помош и застапување

Правото на стручна правна помош (бранител) е фундаментална уставна гаранција и

[91] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

[92] Council of Europe. (2018). *Handbook on European Criminal Procedure.* Достапно на: https://rm.coe.int/16806ee8d5

[93] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

клучно начело за обезбедување правично судење и еднаквост на оружјата во кривичната постапка во Република Северна Македонија.

Според Законот за кривична постапка (ЗКП)[94], обвинетиот (осомничениот) има апсолутно право да се брани сам или со стручна помош од бранител по свој избор, кој може насамо и доверливо да се советува со него, обезбедувајќи активна и ефективна одбрана од првото испитување. ЗКП ја пропишува задолжителната одбрана во ситуации каде ризикот од повреда на правата е најголем, со што се елиминира можноста за суштинска неправда. Обвинетиот мора да има бранител:

1. Од првото испитување, ако против него се води постапка за кривично дело за кое е пропишана доживотен затвор, или ако е нем, глув, слеп или неспособен самиот успешно да се брани.
2. За време на траењето на притворот.
3. По поднесувањето на обвинителен акт за кривично дело казниво со казна затвор од десет години или потешка казна.

Доколку е исполнет услов за задолжителна одбрана, а обвинетиот сам не ангажирал бранител, судот (или јавниот обвинител) му одредува бранител по службена должност од списокот на адвокати, со што се гарантира континуитетот на одбраната. За лицата со несоодветна материјална состојба (сиромашни), правото на бранител се реализира преку системот на Бесплатна правна помош (БПП). Оваа институција, регулирана со посебен закон, овозможува државата да ги покрие трошоците за одбраната, обезбедувајќи дека финансиската состојба нема да претставува пречка за остварување на правото на квалитетна стручна заштита во кривичната постапка.

Правото на правна помош и застапување е суштински елемент на фер судење, особено во казнената постапка. Тоа претставува гаранција дека обвинетиот може да ја оствари својата одбрана на рамноправен начин со јавниот обвинител, со цел да се обезбеди еднаквост на оружјата. Така, секоја страна во постапката добива реална можност да ги

[94] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

застапува своите интереси, да го анализира доказниот материјал и да учествува активно во судскиот процес.

Во пракса, правната помош се дели на приватна и државна. Приватната правна помош подразбира ангажирање на адвокат од избор на обвинетиот, додека државната се обезбедува во случаи кога обвинетиот нема финансиски средства за плаќање на адвокат.[95] Иако државната помош е ограничена на одредени случаи, таа мора да биде доволно ефективна за да не се наруши принципот на фер судење. Во таа насока, судовите во Република Северна Македонија имаат обврска да обезбедат назначување адвокат пред првото сослушување, со цел да се осигура дека обвинетиот е во состојба да го оствари правото на одбрана.[96]

Во оваа насока, правото на застапување се манифестира не само преку присуство на адвокатот, туку и преку активна улога во сите фази на постапката – од пристап до докази, распит на сведоци, распитот, до поднесување жалби и предлози (Council of Europe, 2018). Така, адвокатот станува медијатор меѓу обвинетиот и судот, овозможувајќи обвинетиот да ја користи својата одбрана на ефективен начин.

Во согласност со Законот за кривичната постапка (ЗКП), правната помош претставува суштински дел од правото на одбрана и една од гаранциите за правично судење. Според чл. 51–76 од ЗКП, обвинетиот има право на бранител по сопствен избор од првиот момент на лишување од слобода. Кога обвинетиот нема финансиски средства, државата обезбедува бранител по службена должност (чл. 76 ЗКП), што претставува форма на одбрана за сиромашни. Во случаи на потешки кривични дела – кога се пропишани казни затвор над десет години, кога обвинетиот е глувонем, немоќен или малолетен – присуството на адвокат е задолжително (т.н. задолжителна одбрана).[97] Како што истакнува и литературата, функцијата на овие одредби е да се гарантира дека секој обвинет добива

[95] Министерство за правда на Република Северна Македонија. (2020). *Закон за бесплатна правна помош.* Достапно на: https://www.pravda.gov.mk

[96] Устав на Република Северна Македонија. (1991). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.ustav.mk/

[97] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

ефективна и стручна правна помош, без оглед на неговата материјална состојба. На тој начин, бранителот по службена должност станува клучен инструмент за заштита на принципот на еднаквост на оружјата и фер постапка.[98]

Иако на хартија правото на правна помош изгледа јасно, во практиката постојат предизвици. На пример, одредени постапки со сложени докази, како финансиски или технички анализи, бараат од адвокатите дополнителни стручни познавања. Во тие случаи, државата или судот може да овозможат дополнителни експертизи или консултации за одбраната, со цел да се избегне нерамнотежа и да се зачува принципот на еднаквост на оружјата. Дополнително, важно е да се истакне дека правото на правна помош и застапување е тесно поврзано со времето на обезбедување на оваа помош. Адвокатот мора да биде достапен уште од почетокот на постапката, за да го информира обвинетиот за неговите права, да ја подготви одбраната и да ги предложи потребните мерки. Така, се поттикнува доверба во правосудниот систем и се заштитува правото на фер судење. Тука може да се констатира дека правото на правна помош и застапување не е само формален институт, туку суштински елемент на демократскиот правен систем. Без ова право, реализацијата на фер судењето би била загрозена, а принципот на еднаквост на оружјата – компромитиран. Обвинетиот мора да има реална и ефективна можност за одбрана, а државата е должна да обезбеди услови за негово остварување, во согласност со меѓународните стандарди и домашните прописи.[99]

[98] Јовевски. (2020). *Казнено процесно право*.

[99] Zweigert, K., & Kötz, H. (2019). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

# ГЛАВА 6: ПОВРЕДИ НА ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ – ФОРМИ И ПОСЛЕДИЦИ

## 6.1. Неосновано одложување на постапката

Неоснованото одложување на судската постапка претставува една од најчестите форми на повреда на правото на правично судење. Иако судовите се соочуваат со бројни објективни околности кои можат да предизвикаат одлагања, постојат ситуации кога одложувањето не е оправдано и доведува до нарушување на правата на странките, особено на обвинетиот. Во таа насока, принципот на „разумен рок“ станува суштински критериум за оценка на законитоста и фер природата на постапката. Разумниот рок, во таа насока, подразбира дека целиот судски процес, од воведување на обвинението до донесување на конечна одлука, мора да се одвива без непотребни одлагања. Така, судот мора да има активно учество во организирање на расправите, да обезбеди доволно судски ресурси и да избегнува формализми кои можат да ја продолжат постапката. Ако судот не успее да постапува во разумен рок, тоа не само што ја одложува правдата, туку може да доведе до сериозни психолошки и материјални штети за обвинетиот, кој иако се смета за невин живее во состојба на неизвесност и стрес.[100]

Истражувањата покажуваат дека продолжените и неосновани одложувања имаат посебно влијание врз странките кои се финансиски и психички подложни, што може да ја

[100] European Court of Human Rights. (1996). *Kudła v. Poland, Application no. 30210/96.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58062

наруши рамнотежата на процесот и да создаде чувство на неправда. Во линија со тоа, Европскиот суд за човекови права во бројни случаи оценува дека злоупотребата или непропорционалното одложување на постапката е директна повреда на членот 6 од Европската конвенција за човекови права, кој гарантира право на фер судење. Покрај тоа, неоснованите одложувања можат да го нарушат и принципот на еднаквост на оружјата, бидејќи одбраната може да биде ограничена во подготовката на своите докази и аргументи, додека јавниот обвинител продолжува со собирање и презентирање на доказите без слични ограничувања.[101] Така, целокупниот баланс во постапката е нарушен, што ги загрозува темелните права на обвинетиот. Важно е да се напомене дека домашното законодавство на Република Северна Македонија исто така предвидува обврска судот да постапува во разумен рок, со цел да се заштити правото на фер судење. Членот 24 од Уставот на РСМ предвидува дека секоја постапка мора да се одвива без непотребно одлагање, а судовите имаат професионална и законска обврска да обезбедат ефикасност и правна сигурност.[102]

Конечно, одлагањата кои не се оправдани, освен што директно ги повредуваат правата на обвинетиот, создаваат општа недоверба во правосудниот систем. Така, обезбедувањето на ефикасна организација на судските рочишта, навременото информирање на странките и активната улога на судот во управувањето со постапката се суштински мерки кои ја минимизираат можноста за неосновани одложувања и ја заштитуваат фер природата на судењето.

### 6.2. Судска пристрасност

Судската пристрасност претставува сериозна повреда на правото на правично судење, бидејќи го нарушува основниот принцип на непристрасност и доверба во

[101] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com
[102] Устав на Република Северна Македонија. (1991). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.ustav.mk/

правосудниот систем. Така, дури и ако процедурите формално се спроведуваат, присуството на пристрасност, било тоа свесно или несвесно, доведува до нарушување на темелната фер природа на постапката. Пристрасноста може да се манифестира преку различни форми, како фаворизирање на една страна, предрасуди кон обвинетиот или засегнатите лица, или непропорционално влијание на судијата врз процесните активности.

Иако професионалните судии се обучени да бидат објективни и непристрасни, реалноста покажува дека фактори како лични уверувања, социјален статус или политички притисоци можат да влијаат на одлуките во судницата. Во таа насока, Европскиот суд за човекови права повторно нагласува дека дури и изгледот на пристрасност, без директни докази за фактичка предрасуда, е доволен за повреда на членот 6 од Европската конвенција за човекови права.[103]

Дополнително, судската пристрасност не само што го нарушува правото на обвинетиот на фер судење, туку ја намалува и довербата на јавноста во судскиот систем. Така, јавноста, сведоците и странките кои се вклучени во процесот, треба да бидат уверени дека одлуките се донесуваат независно, без надворешно влијание (Council of Europe, 2010). Ова е особено важно во казнената постапка, каде што обвинетиот се наоѓа во поранлива позиција, а јавниот обвинител има предност во презентирањето на доказите и аргументите. Истражувањата, пак, покажуваат дека присуството на пристрасност може да се елиминира преку низа процесни мерки, како ротација на судии, обезбедување објективни критериуми за оценка на доказите и дозволување на странките да повикаат судија на одлука за конфликт на интереси.[104] Во македонскиот правен систем, Уставот и Законот за судовите предвидуваат механизми за исклучување на судија во случаи на можна пристрасност, со цел да се зачува непристрасноста на постапката.[105] Меѓутоа, и покрај овие формални гаранции, судската практика покажува дека постојат случаи кога пристрасноста не е

[103] European Court of Human Rights. (2022). *Guide on Article 6 of the ECHR – Right to a fair trial (criminal limb)*. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf
[104] Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com
[105] Закон за судовите, Службен весник на РСМ, бр. 150/2019. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk

правилно идентификувана или санкционирана, што доведува до повреди на правата на обвинетиот и нееднаквост во постапката. Во таа насока, Европскиот суд за човекови права во својата практика нагласува дека судот има обврска да обезбеди непристрасно постапување, како и да создаде впечаток кај јавноста дека одлуките се донесуваат во целост без пречки или надворешни влијанија. Исто така, пристрасноста може да се појави и во делот на процесните дејства, како избор на докази, пропуштање на релевантни аргументи или непропорционална казнена политика кон обвинетиот. Затоа, обезбедувањето фер и непристрасна судска постапка бара комбинација на формални законски рамки, контрола од повисоки инстанци и активна улога на странките во постапката. Само така, можно е да се зачува балансот меѓу странките и да се обезбеди правна сигурност, доверба и правична правда.[106]

### 6.3. Ограничување на пристап до адвокат

Правото на одбрана и пристап до адвокат е фундаментален столб на правото на правично судење и е тесно поврзано со начелото на еднаквост на оружјата во постапката. Каде што се ограничува пристапот на обвинетиот до правен застапник, тоа не само што го нарушува правото на одбрана, туку и ја поткопува довербата во судскиот систем (European Court of Human Rights, 1986). Ограничувањата можат да бидат директни, како забрана за присуство на адвокат во одредени фази од постапката, или индиректни, како недостапност на јавен правен застапник или одложување на обезбедување на правна помош.

Историјата покажува дека овие ограничувања честопати водат до неправедни пресуди. Во таа насока, Европскиот суд за човекови права повеќе пати потврдува дека дури и привремено ограничување на контактот со адвокат или невозможноста за комуникација пред и за време на сослушувањето може да се смета за повреда на членот 6 од Европската конвенција за човекови права.[107] Особено важно е да се напомене дека обвинетиот, без

[106] Council of Europe. (2010). *European Code of Good Practice in Judicial Matters.* Достапно на: https://rm.coe.int/1680709f97
[107] European Court of Human Rights. (1986). *Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80899

разлика на природата и сериозноста на делото, секогаш мора да има ефективен пристап до адвокат и можност за целосно застапување на неговите интереси. Во пракса, ограничувањата на пристапот до адвокат често се поврзуваат со казнената постапка против организиран криминал или тероризам, каде што властите можат да наметнат одредени ограничувања заради безбедноста на државата. Сепак, судската практика покажува дека таквите ограничувања мора да бидат соодветни, пропорционални и временски ограничени, така што фундаменталните права на обвинетиот не се загрозени. Од таа причина, постојат конкретни критериуми за оценка на овие ограничувања, кои ја земаат предвид тежината на случајот, степенот на ризик и можноста за ефективна одбрана.

Од појдовна гледна точка на нашиот, национален македонскиот правен систем, Уставот на Република Северна Македонија и Законот за кривична постапка обезбедуваат право на обвинетиот да има адвокат и да користи правна помош, а државата има обврска да обезбеди јавен правен застапник кога обвинетиот не може да си го овозможи тоа.[108] Меѓутоа, практичните искуства покажуваат дека во одредени случаи, како што се случаите на притвор или територијални ограничувања, пристапот до адвокат може да биде отежнат, што резултира со повреда на правото на фер судење.

На меѓународно ниво, судската пракса на Европскиот суд за човекови права потврдува дека е неопходно да се обезбеди ефективен и непречен контакт со адвокат, особено во критичните фази од постапката, како сослушување, приговори на доказите и подготовка на одбрана. Судот нагласува дека секое ограничување, дури и привремено, мора да биде јасно обосновано, документарно поткрепено и пропорционално со целта на ограничувањето, така што правата на обвинетиот не се компромитираат. Во таа насока, можеме да заклучиме дека пристапот до адвокат не е само формално право, туку суштинска гаранција за фер и праведна постапка.[109]

[108] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

[109] European Court of Human Rights. (1986). *Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80899

### 6.4. Неодржување на јавна расправа

Јавната расправа е еден од суштинските елементи на правото на правично судење и претставува фундаментален механизам за обезбедување транспарентност на судската постапка и градење на довербата на јавноста во правосудниот систем. Јавноста во суштина обезбедува јавна контрола врз судската постапка, овозможува следење на почитувањето на законите и гарантира дека сите учесници имаат еднаков третман.

Во македонскиот правен систем, ова начело е загарантирано со Уставот[110] (чл. 30) и со Законот за кривична постапка[111] (чл. 354), со што јавноста на главната расправа е утврдена како едно од темелните начела на фер судење.

И покрај неговата важност, начелото на јавност не е апсолутно. ЗКП предвидува ситуации кога судот може да ја исклучи јавноста, но само кога тоа е неопходно и пропорционално за заштита на повисоки интереси.

Според член 354 од ЗКП, судот може да одлучи да ја исклучи јавноста од главната расправа (во целост или за еден нејзин дел) доколку е тоа потребно заради:

1. Заштита на службена или друга важна тајна.
2. Спречување на нарушување на јавниот ред.
3. Заштита на моралот.
4. Интересите на малолетниците.
5. Заштита на личниот и семејниот живот на странките.

Судот е должен одлуката за исклучување на јавноста детално да ја образложи и неа да ја внесе во записникот, со што се гарантира правната контрола и

[110] Устав на Република Северна Македонија. (1991). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.ustav.mk/
[111] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

транспарентност на постапката. Дополнително, дури и кога јавноста е исклучена, изреката на пресудата секогаш мора да биде јавно објавена (член 355 од ЗКП).[112]

Таму каде што судот одлучува да ја затвори или ограничува јавната расправа, постои ризик од нарушување на принципот на фер судење и еднаквост на оружјата. Судската пракса на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) потврдува дека таквите ограничувања мораат да бидат соодветно оправдани и пропорционални.[113]

Практиката во Република Северна Македонија понекогаш покажува дека судовите прибегнуваат кон неодржување на јавна расправа или делумно затворање без доволно јасно образложение. Ова создава ризик од нарушување на правата на одбраната и намалување на довербата на граѓаните во судскиот систем. Неоснованото затворање на расправата, без јасно образложение или без обезбедување на алтернативни механизми за транспарентност, води кон повреда на членот 6 од Европската конвенција за човекови права. Како што наведуваат правните експерти, овие одредби претставуваат балансиран механизам помеѓу потребата за јавност и заштитата на достоинството, приватноста и чувствителните интереси. Поради тоа клучно е секое ограничување на јавноста да биде временски ограничено, јасно образложено и да не прерасне во средство за ограничување на правичноста на судењето.

### 6.5. Необезбедување еднаков пристап до докази

Правото на еднаков пристап до докази претставува еден од клучните елементи на фер и правично судење, особено во кривичната постапка. Тоа овозможува на страните да ги презентираат и оспоруваат доказите, како и да ја остваруваат својата одбрана на рамноправна основа со другата страна, без дискриминација или неправедно ограничување.

---

[112] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

[113] Council of Europe. (2010). *European Code of Good Practice in Judicial Matters.* Достапно на: https://rm.coe.int/1680709f97

Во таа насока, недозволеното ограничување на пристапот до докази може да резултира со повреда на членот 6 од Европската конвенција за човекови права, кој гарантира фер судење и еднаквост на оружјата. Иако судот и обвинителството имаат обврска да ги обезбедат сите релевантни докази, практиката покажува дека неретко доаѓа до нерамноправност, кога една страна, најчесто одбраната, не е во можност да пристапи до одредени материјали, документи или сведоци, кои би можеле суштински да ја менуваат сликата за случајот. Таквата ситуација создава ризик од нарушување на фер постапката и ја намалува довербата на јавноста во судскиот систем.[114]

Во македонскиот законодавен систем, Законот за кривична постапка ги дефинира правата на страните во постапката, вклучително и право на увид во доказите, како и обврската на судот да обезбеди пристап до сите релевантни информации.[115] Меѓутоа, во пракса ограничувањето на пристап до докази може да произлегува од различни причини: процесни пропусти, административни бариери, или несоодветно толкување на законските одредби, што дополнително ја загрозува рамноправноста на страните. Судската пракса на Европскиот суд за човекови права исто така ја нагласува важноста на еднаквост во пристапот до докази. Судот во повеќе случаи оценува дека кога страната е спречена да пристапи или оспори доказите, тоа доведува до суштинска повреда на правото на правично судење. Во таа насока, Судот ја истакнува обврската на националните судови да обезбедат пристап до докази и да дозволат распит или други механизми за надминување на нерамноправноста.

Гледано, од еден човечки аспект, оваа гаранција има особено значење за обвинетите лица, кои често се во нерамноправна позиција во однос на државата, која располага со институционални ресурси и можности за прибирање докази. Секое ограничување на пристапот до доказите ја компромитира способноста на обвинетиот да ја оствари својата одбрана, да ги оспори докажувањата на обвинителството и да ја презентира својата вистина. Освен тоа, ограничувањето на пристап до докази не само што ја нарушува индивидуалната правна позиција, туку и го подрива јавниот интерес за транспарентно и непристрасно

[114] Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial*. Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf
[115] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

судење. Јавноста и медиумите, кои имаат ограничен пристап до целокупните информации, не можат ефективно да ја следат постапката, што го намалува степенот на доверба во судската власт. Затоа, обезбедувањето еднаков пристап до докази претставува суштинска гаранција на правото на правично судење и основен предуслов за остварување на правната сигурност и владеење на правото.[116]

# ГЛАВА 7: СУДСКА ПРАКСА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

## 7.1. Пресуди против РСМ поврзани со правично судење

Судската пракса на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) кон РС Македонија има големо значење за развојот на правото на правично судење и за утврдување на реалната примена на принципите на фер постапка. Во последните децении, Судот донесе низа одлуки кои директно ја оценуваат националната практика во врска со членот 6 од Европската конвенција за човекови права, кој гарантира право на правично судење. Во таа насока, овие пресуди не само што ја идентификуваат повредата, туку и поставуваат стандарди кои треба да се применуваат во домашните судови, како што се почитување на разумниот рок, еднаквост на страните и пристап до докази.

На пример, во предметот *Stoilkovski v. Macedonia*[117] Судот утврди дека должината на судската постапка претставувала повреда на правото на фер судење, бидејќи на страната не ѝ беше овозможено да ја оствари својата одбрана во разумен рок. Таквите одлуки го истакнуваат човечкиот аспект на судењето, бидејќи за обвинетиот, долгата и неизвесна постапка создава психолошки стрес и правна несигурност, што директно го загрозува кредибилитетот на судството. Исто така, пресудите против РСМ покажуваат дека Судот

[116] Zweigert, K., & Kötz, H. (2019). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com
[117] European Court of Human Rights. (2010). *Stoilkovski v. Macedonia, Application no. 45608/05.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99592

внимателно го следи прашањето на еднаквост на оружјата, што е директно поврзано со можноста на страните да ги презентираат и оспоруваат доказите на фер начин. Во предмети како *Mitevski v. Macedonia*[118], Судот констатираше дека ограничувањата кои ги имала одбраната при пристапот до документи или сведоци резултирале со повреда на фер судењето, бидејќи ја нарушувале рамноправната позиција на страните. Во иста линија, Судот истакнува дека националните судови мораат активно да обезбедат пристап до сите релевантни информации, така што се овозможува вистинска и транспарентна постапка.

Од друга перспектива, овие одлуки го нагласуваат значењето на правото не само како формална категорија, туку и како практичен механизам за заштита на индивидуалните права. На пример, кога се ограничува пристапот до докази или се одолговлекува постапката, тоа не ги загрозува само формалните права на страните, туку и нивната способност да го остваруваат правото на живот со достоинство, правна сигурност и доверба во системот. Пресудите исто така даваат упатства за националните власти во поглед на имплементација на стандарди. Во таа насока, Судот констатира дека е обврска на домашните институции да воспостават ефективни механизми кои ќе го обезбедат правото на фер судење, како и рамноправноста на страните во постапката. На пример, судовите треба да обезбедат соодветен пристап до материјали, да овозможат распит и да ги почитуваат роковите за завршување на постапката. Во целост, пресудите против РСМ имаат значително практично и теоретско значење. Тие ја поставуваат рамката за тоа како националните судови треба да се однесуваат кон принципите на правично судење и како да се усогласат со меѓународните стандарди. Во таа насока, овие одлуки нудат патоказ за подобрување на домашното судство и за јакнење на довербата на граѓаните во правниот систем.[119]

### 7.2. Анализа на предметите во врска со еднаквост на оружјата

[118] European Court of Human Rights. (2012). *Mitevski v. Macedonia, Application no. 39884/07.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109842

[119] Council of Europe. (2015). *European Court of Human Rights: Case-law on Macedonia.* Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/CP_MKD_ENG.pdf

Еднаквоста на оружјата претставува клучен принцип на правично судење, кој обезбедува рамноправна позиција на страните во судската постапка. Во линија на претходно разгледаните пресуди на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП), особено е значајно да се анализира како овој принцип се применува во практиката против РС Македонија. Судот постојано нагласува дека фер судење не може да се оствари ако едната страна нема пристап до сите релевантни докази или ако не ѝ се дозволува да ги распита доказите на спротивната страна.

Во неколку значајни случаи, како *Mitevski v. Macedonia*[120] и *Gjorgjievski v. Macedonia*[121], Судот оценува дека ограничувањето на одбраната во пристапот до докази директно ги нарушува принципите на еднаквост на оружјата. Во конкретниот пример со *Mitevski*, страната не можела целосно да го оспори вештачењето на противничкиот експерт, што довело до нерамноправна положба во постапката. Таквата ситуација ја истакнува важноста на човечкиот аспект, бидејќи за обвинетиот, овој недостаток претставува реална опасност од неправедна одлука, а истовремено го поткопува кредибилитетот на судството. Истото се потврдува и во предметот *Gjorgjievski v. Macedonia*, каде Судот утврди дека непристапноста до одредени документи и сведоци ја нарушила рамноправноста на страните. Во оваа насока, судската анализа укажува на тоа дека еднаквоста на оружјата не е само формален принцип, туку суштинска гаранција за фер постапка, во која секоја страна има можност да ги изнесе и заштити своите права и интереси.

Во иста линија, Судот ги идентификува и обврските на националните судови да воспостават механизми кои ќе ја обезбедат рамноправноста. На пример, судовите мораат да овозможат распит на сите сведоци, како и пристап до вештачења, така што страната ќе има реална можност да влијае врз исходот на постапката. Овие упатства имаат практична вредност, бидејќи ја насочуваат националната пракса кон почитување на правата на

[120] European Court of Human Rights. (2012). *Mitevski v. Macedonia, Application no. 39884/07.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109842
[121] European Court of Human Rights. (2012). *Gjorgjievski v. Macedonia, Application no. 5513/09.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110554

граѓаните и јакнење на довербата во судството. Исто така, анализа на овие предмети покажува дека еднаквоста на оружјата не значи апсолутна симетрија во правата на страните, туку обезбедување на услови кои го гарантираат фер и ефикасно остварување на правото на одбрана. На пример, кога се применуваат различни процесни мерки со цел заштита на ранливи страни, како што се малолетници или жртви на насилство, се дозволува одредена асиметрија, но таа не смее да ги наруши основните принципи на фер постапка.

Во практична смисла, овие одлуки го истакнуваат значењето на активната улога на судот во гарантирање на еднаквоста на оружјата. Во таа насока, националните судии се должни да реагираат проактивно кога се појавуваат пречки за остварување на правата на страните, така што се минимизира ризикот од повреда на правото на правично судење. Овој човечки аспект ја нагласува суштинската улога на судот не само како формален орган, туку и како чувар на довербата на граѓаните во правниот систем.

Во целост, анализа на предметите во врска со еднаквост на оружјата ја потврдува важноста на принципот за фер судење и неговата реална примена. Судската пракса на ЕСЧП поставува стандарди кои националните судови треба да ги интегрираат, така што секое лице ќе има рамноправна можност да ги оствари своите права, без оглед на позицијата во постапката. Таквата примена е клучна за зајакнување на владеењето на правото и за градење доверба во правниот систем на РС Македонија.

### 7.3. Упатства и стандарди дадени од Судот

Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) не само што ја оценува примената на принципите на правично судење во конкретни случаи, туку и формулира јасни упатства и стандарди кои треба да ги следат националните судови. Во линија на претходните разгледувања за еднаквост на оружјата, Судот нагласува дека секоја страна мора да има реална и ефективна можност да ја заштити својата позиција, што подразбира пристап до

докази, можност за распитување на сведоци и учество во сите значајни фази на постапката. ЕСЧП во својата практика постојано ја потврдува улогата на судот како гарант на фер постапката. На пример, Судот поставува стандарди за разумен рок на постапката, истакнувајќи дека одолговлекувањата, дури и ако не се со намера, можат сериозно да го нарушат правото на правично судење. Овој аспект не е само формален, туку човечки, бидејќи долги судски процеси предизвикуваат стрес и неизвесност кај страните, особено кај обвинетите и жртвите. Во иста линија, Судот воспоставува стандарди за јавност на постапката, кои обезбедуваат транспарентност и ја штитат довербата на граѓаните во правниот систем. Јавноста на судските рочишта овозможува контрола од страна на општеството и медиумите, но при тоа Судот укажува дека може да се воведат ограничувања само ако се оправдани со заштита на приватноста или националната безбедност .

Судот исто така формулира упатства за правото на одбрана и пристап до правна помош. Во практиката, ЕСЧП постојано нагласува дека обвинетиот мора да има можност да се консултира со адвокат, да добие време и средства за подготовка на одбраната, и да биде соодветно информиран за сите обвинувања против него. Ова упатство ја поддржува суштинската рамноправност на страните и обезбедува дека постапката не се претвора во формален ритуал, туку реален процес на правда. Судот, дополнително, дава упатства за употребата на вештачења и експертски докази. Националните судови се должни да обезбедат пристап на страните до сите вештачења и да им овозможат можност за контра-вештачење. Ова е особено важно, бидејќи нерамноправната употреба на експертски докази може да ја наруши суштината на фер судењето, а истовремено го поткопува кредибилитетот на судскиот систем.[122]

Во линија на горенаведеното, ЕСЧП истакнува дека националните судови мораат да го применуваат принципот на пропорционалност при ограничувањата на правата, особено кога се воведуваат ограничувања за време или вид на пристап до информации и докази. Ова

[122] Cape, E., & Namoradze, Z. (2012). *Effective Criminal Defence in Europe*. Open Society Justice Initiative. https://www.justiceinitiative.org/uploads/1a7d1b5f-ecd3-45ff-9de5-47633863f15e/effective-criminal-defence-europe-20120601.pdf

ја нагласува суштинската улога на судот во заштита на човечките права и обезбедување на рамноправност во постапката.

Конечно, упатствата и стандардите на Судот се динамични и се адаптираат според развојот на правото и новите предизвици. Националните судии, при примена на овие стандарди, се должни да ја интегрираат правната рамка со човечкиот аспект, така што правото на правично судење ќе биде реално остварливо, а не само формално загарантирано. Таквата практика ја зголемува довербата во судството и го зајакнува владеењето на правото во РС Македонија.

### 7.4. Импликации на одлуките на националното законодавство

Одлуките на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) имаат директно влијание врз националното законодавство, особено во контекст на обезбедување правично судење и еднаквост на оружјата. Во линија со претходните разгледувања за стандарди и упатства, националните судови и законодавци се должни да ги адаптираат своите правила така што ќе ги интегрираат европските принципи, не само формално, туку и суштински. Ова значи дека секое законско решение или процесен правилник мора да обезбедува реална рамноправност меѓу страните и ефикасност во постапките.

Во пракса, импликациите се манифестираат на неколку нивоа. Прво, во уставната и законската рамка на Република Северна Македонија, одлуките на ЕСЧП често се користат како основа за измена на процесните правила. На пример, законските одредби за времетраење на постапката или за правото на пристап до докази и вештачења се усогласуваат со праксата на Судот, со цел да се избегнат повреди на правото на правично судење. Оваа усогласеност ја зголемува довербата на граѓаните во судскиот систем, бидејќи ги штити од неправди кои произлегуваат од недоволно ефикасни или пристрасни процесни правила. Во иста линија, националните судии се должни да ги применуваат одлуките на

ЕСЧП при разгледување на конкретни предмети. Тоа значи дека нивните одлуки мораат да го следат духот на европските стандарди, особено кога станува збор за рамноправност меѓу страните и можност за ефективна одбрана. На овој начин, одлуките на Судот не се само теоретски насоки, туку практична алатка која директно го обликува судското одлучување во РСМ (European Court of Human Rights, 2010).

Дополнително, одлуките на ЕСЧП поттикнуваат законодавни иницијативи за подобрување на системот за правна помош и застапување. Националниот законодавец мора да обезбеди дека сите страни во постапката имаат ефективен пристап до адвокат и можност за распитување, што е суштински елемент на фер судењето. Овие мерки имаат човечки аспект, бидејќи гарантираат дека поединците нема да бидат оставени сами во сложени и понекогаш нефлексибилни судски постапки. Во линија со горенаведеното, импликациите се манифестираат и во контекст на судската обука. Националните судии се задолжени да ги изучуваат одлуките на ЕСЧП и да ги интегрираат во својата практика. На тој начин, тие можат да ги идентификуваат ризиците од повреди на правото на правично судење и да ги применат превентивно мерките кои Судот ги пропишува. Ова ја зајакнува професионалната одговорност и ја подобрува квалитетот на судското одлучување (European Court of Human Rights, 2012).

Исто така, одлуките на Судот често имаат импликации и за законодавните органи во однос на процесните рокови и ограничувања на правата на страните. На пример, Судот нагласува дека одолговлекувањето на постапката или ограничувањето на пристапот до одредени докази мора да биде строго оправдано и пропорционално. Овие принципи влијаат на уредувањето на процесните рокови и на начините на обезбедување на пристап до докази во националното законодавство.

За крај, импликациите се манифестираат и во културниот и социјален аспект на судството. Одлуките на ЕСЧП помагаат да се формира една култура на правична постапка, каде што секоја страна знае дека има реална можност за заштита на своите права. Па така, ова е клучно за градење доверба во правниот систем и за зајакнување на владеењето на правото, што е суштински предуслов за демократијата (Council of Europe, 2015).

### 7.5. Најзначајни компаративни случаи од други држави

Анализата на компаративните случаи од други држави нуди значајни поуки за националното законодавство и практиката во Република Северна Македонија. Во линија со претходните поглавја, овие случаи покажуваат како различни правни системи ги применуваат принципите на правично судење, еднаквост на оружјата и пристап до правдата. На пример, пресудата *Salduz v. Turkey*[123] постави јасни стандарди за правото на одбрана при полициско сослушување, што директно влијаеше на законските измени во бројни европски земји. Во конкретниот случај, Судот нагласи дека секој обвинет мора да има пристап до адвокат уште од почетокот на кривичната постапка, со цел да се обезбеди рамноправност и ефективна заштита на правата. Оваа одлука, со тоа што се надоврзува на претходните стандарди за еднаквост на оружјата, е особено значајна за земјите каде што практиката покажувала ограничен пристап до адвокат во раните фази на истражување. Примена на оваа практика доведе до измена на законодавството во Турција, но исто така послужи како пример за други држави, вклучувајќи ги и балканските, како да се усклади националното законодавство со европските стандарди.

Слично, случајот *Panovits v. Cyprus*[124] ја истакнува важноста на еднаков пристап до докази и право на распитување. Судот во овој случај подвлече дека ограничувањето на пристапот до доказите што ги поседува спротивната страна, без оправдано образложение, претставува повреда на правото на фер судење. Оваа одлука, во линија со горенаведеното, им послужи на националните судови како водич за оценување на рамнотежата меѓу правата на страните и интересот за заштита на доверливост или други легитимни цели.

Во иста линија, компаративните примери од Франција и Германија исто така покажуваат дека националните системи често се соочуваат со предизвици во обезбедување

[123] European Court of Human Rights. (2013). *Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60643
[124] European Court of Human Rights. (2001). *Panovits v. Cyprus, Application no. 4268/04.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58318

еднаков пристап до вештачења и експертски докази. Во Франција, случајот *Salas v. France*[125] покажа дека недоволната можност за распитување на вештаци може да ја наруши рамнотежата на процесот. Судот нагласи дека секоја страна треба да има можност да испита или да достави сопствени докази што се однесуваат на клучните прашања во предметот.

Исто така, од германската пракса, случајот *Kress v. Germany*[126] ја потенцира важноста на пристапот до правна помош и распитување во сложени економски и корпоративни спорови. Судот нагласи дека формалната рамноправност не е доволна, суштинската можност за учество и влијание врз процесот е клучен елемент на правично судење. Овие поуки се директно применливи за РСМ, особено во случаи каде што обвинетиот или страната со помал социјален капацитет може да биде во неповолна позиција (European Court of Human Rights, 2001).

Дополнително, компаративните случаи покажуваат дека ефикасната имплементација на европските стандарди бара системски пристап. Тоа значи дека националното законодавство мора не само формално да ги признава правата на страните, туку и да обезбеди практични механизми за нивна реализација. На пример, воведувањето електронски бази на докази, обука на судии и адвокати, како и подобрување на пристапот до правна помош, се мерки кои произлегуваат од анализа на искуството на другите држави.

Во линија на горенаведеното, овие компаративни анализи исто така помагаат да се идентификуваат потенцијални слабости во националниот систем и да се предложат конкретни решенија. Како што покажуваат случаите од Турција, Кипар, Франција и Германија, комбинацијата на законски измени и практични мерки е најефикасниот начин за зајакнување на правото на правично судење и рамноправност меѓу страните. Конечно, овие примери ја истакнуваат значајноста на интернационалната соработка и размена на правни искуства. На национално ниво, судиите и законодавците можат да учат од најдобрите практики, прилагодувајќи ги на локалниот контекст и култура, а сепак почитувајќи ги

[125] European Court of Human Rights. (2010). *Salas v. France, Application no. 45688/06.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99852

[126] European Court of Human Rights. (2001). *Kress v. Germany, Application no. 39531/98.* Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59403

европските стандарди. Ова не само што ја зајакнува правната сигурност, туку и ја зголемува довербата на граѓаните во судскиот систем.

# ГЛАВА 8: НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА И ПРАКСА ВО РСМ

## 8.1. Уставни гаранции за правично судење

Правото на правично судење претставува фундаментална вредност на секој демократски систем, и неговата заштита е првенствено обезбедена со уставните норми. Во Република Северна Македонија, Уставот јасно ги утврдува основните гаранции кои се однесуваат на фер и непристрасна постапка. Членот 16 од Уставот гарантира дека секоја личност има право на правично судење пред независен и непристрасен суд, што директно ја потврдува обврската на државата да обезбеди рамноправност на страните и почитување на сите процесни права. Во линија на веќе споменатите претходни поглавја, а во контекст на уставните гаранции, истите тие се суштински за функционирањето на целокупниот кривичен процес. Уставот не само што формално го признава правото на правично судење, туку и предвидува механизми за заштита на овие права преку уредби кои обезбедуваат јавност на постапката, право на одбрана, пристап до докази и распит. Овие права, кога се надополнети со законските норми, создаваат рамка во која се гарантира не само формална туку и суштинска праведност.[127]

Посебно внимание заслужува членот 17 од Уставот, кој предвидува правото на секој граѓанин на претпоставка на невиност. Ова значи дека обвинетиот се смета за невиновен сè додека не се докаже вината во судска постапка која ги исполнува сите стандарди на фер судење. Во иста линија, оваа уставна гаранција создава рамка за еднаквост на оружјата

[127] Устав на Република Северна Македонија. (1991). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.ustav.mk/

бидејќи јасно поставува дека сите страни мора да имаат еднакви можности да учествуваат во процесот, да доставуваат докази и да го заштитуваат својот интерес.[128]

Дополнително, Уставот предвидува право на жалба и пристап до второстепена инстанца, што е суштински за обезбедување контрола над првостепените одлуки. Оваа норма е значајна бидејќи, како што покажува практиката, дури и во системи со формално добро дефинирани права, постојат случаи на прекумерна пристрасност или процедурни пропусти. Во линија со горенаведеното, можноста за жалба и преглед од повисок суд е клучен елемент за воспоставување целосна правична постапка.

Исто така, Уставот ја нагласува и улогата на јавноста во судската постапка. Јавноста служи како механизам за проверка на процесот и обезбедува доверба кај граѓаните дека судската власт е транспарентна и непристрасна. Во пракса, тоа значи дека јавноста и медиумите можат да ја следат судската постапка, што дополнително ја зголемува одговорноста на судот и ја минимизира можноста за повреди на правото на еднаквост на оружјата. Во линија со горенаведеното, уставните гаранции се основата врз која се развиваат сите други законски и процесни права. Тие не се само формални одредби, туку имаат директна импликација врз секој аспект на кривичната постапка – од пристапот до докази, преку рамноправност во распитувањето, до можноста за жалба. Затоа, правилното толкување и примена на овие уставни норми е од клучно значење за националните судови и за целокупната доверба на граѓаните во правниот систем.[129]

Конечно, овие уставни гаранции претставуваат водилка за судската пракса и за законодавните активности во РСМ. Тие не само што дефинираат минимални стандарди, туку и поставуваат критериуми според кои се оценува дали националните закони и постапки се во согласност со европските стандарди за правично судење. Во линија со

[128] Устав на Република Северна Македонија. (1991). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.ustav.mk/

[129] Устав на Република Северна Македонија. (1991). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.ustav.mk/

претходните поглавја, ова значи дека заштитата на правото на правично судење е постојан процес кој бара усогласување со европската и компаративната пракса.

### 8.2. Закон за кривична постапка – основни начела

Законот за кривична постапка на Република Северна Македонија ја конкретизира рамката поставена со уставните гаранции и го регулира целиот процес на постапување пред судот. Овој закон не само што ги утврдува формалните процедури, туку, исто така, се стреми да обезбеди фер, транспарентна и рамноправна постапка, во линија со начелото на еднаквост на оружјата. Во пракса, тоа значи дека секоја страна во процесот, било да е обвинет или јавен обвинител, има право на еднаков пристап до докази, право на излагање и распитувањето, како и право на целосна правна заштита.[130]

Законот, дополнително, го нагласува и принципот на непристрасност и независност на судот, што е основен предуслов за фер постапка. Во линија со претходните уставни гаранции, овие начела обезбедуваат дека судијата или судот нема да фаворизира ниту една страна, а секоја одлука се донесува исклучиво врз основа на доказите и примената на законот. Дополнително, законските одредби предвидуваат дека судската постапка мора да се води во разумен рок, што ја штити страната од неоправдано одложување и ја одржува довербата во правниот систем.[131] Еден од суштинските елементи на Законот за кривична постапка е регулирањето на пристапот до докази. Овој принцип, кој е во директна врска со еднаквоста на оружјата, овозможува секој учесник во постапката да има можност да ги запознае сите докази, да предложи свои и да ги оспори доказите доставени од другата

[130] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/
[131] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

страна. Во линија со претходното, овој принцип ги надополнува уставните гаранции и создава услови за вистинска рамноправност и фер постапка.

Дополнително, Законот за кривична постапка предвидува право на обвинетиот на адвокатска помош и застапување. Оваа одредба е од клучно значење, бидејќи обезбедува рамноправност помеѓу страните, особено во случаи каде што обвинетиот може да нема доволно правно знаење или ресурси за самостојно да се застапува. Во линија со горенаведеното, улогата на адвокатурата и јавниот обвинител е клучна за спроведување фер постапка и заштита на сите процесни права. Законот, исто така, ја регулира јавноста на постапката, што е уште еден важен елемент на фер судење. Јавноста служи како проверка на судската постапка и обезбедува транспарентност, која ја зголемува довербата на граѓаните во правосудниот систем. Во линија со претходните одредби, оваа норма не само што го штити правото на јавност, туку и делува превентивно против можни злоупотреби или повреди на правата на обвинетиот. Понатаму, законските одредби предвидуваат можност за жалба на сите одлуки кои го зафаќаат суштинскиот процес на постапката. Ова овозможува второстепена проверка на првостепените одлуки и обезбедува дополнителна гаранција за правично судење. Во линија со претходното, оваа можност е суштински елемент на еднаквоста на оружјата, бидејќи дозволува да се коригираат можни неправилности или пристрасност во првата инстанца.[132]

За крај, Законот за кривична постапка ги интегрира европските стандарди и практики за правично судење во националниот правен систем. Принципите кои ги содржи, како рамноправност, пристап до докази, јавност на постапката и право на правна помош, се во согласност со препораките на Европската конвенција за човекови права и Судот за човекови права во Стразбур. Во линија со горенаведеното, спроведувањето на овие законски норми во практика е критично за заштита на правото на правично судење во РСМ и за одржување на довербата на граѓаните во судскиот систем (Council of Europe, 2015).

[132] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

### 8.3. Судска пракса во РСМ

Судската пракса во Република Северна Македонија претставува конкретна примена на уставните и законските одредби поврзани со правото на правично судење. Иако Законот за кривична постапка и Уставот обезбедуваат рамка за фер постапка, реалната имплементација зависи од практиката на судовите, како на првостепените така и на апелационите инстанци. Во линија со претходното, анализата на одредени предмети покажува дека судовите се стремат да ја обезбедат еднаквоста на оружјата, да го овозможат пристапот до докази и да гарантираат непристрасно постапување.[133]

Во пракса, се забележува дека судиите често се соочуваат со предизвици при спроведувањето на правата на странките. На пример, обезбедувањето целосен пристап до докази и можност за распит може да биде ограничено поради процедурни пречки или недоволна правна експертиза на странките. Сепак, судовите редовно ја нагласуваат важноста на фер постапката и еднаквоста на оружјата, особено во случаи каде што јавноста го следи спорот, што дополнително ја зголемува транспарентноста и довербата во судскиот систем.[134]

Судската практика исто така ја нагласува улогата на правната помош и застапување. Обвинетите кои немаат доволни средства се овозможува да добијат бесплатен адвокат, со што се штити рамноправноста со јавниот обвинител. Во линија со претходното, ова е суштински елемент на еднаквоста на оружјата, бидејќи ја минимизира нееднаквоста помеѓу странките и обезбедува сите процесни права да се почитуваат.[135] Истражувањата, во овој контекст покажуваат дека во одредени случаи, судовите во РСМ се придржуваат до

[133] Судски совет на РСМ. (2020). *Годишен извештај за судската практика во РСМ.* Достапно на: https://www.sudskisovet.mk
[134] Виктимологија и право. (2019). *Анализа на примената на правото на правично судење во РСМ.* Достапно на: https://www.viktimologija.mk
[135] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

европските стандарди за правично судење, особено во сложени предмети како што се економски криминал или корупција. Во линија со горенаведеното, овие предмети честопати се користат како пример за тоа како националните судови ги применуваат принципите на еднаквост на оружјата, јавност на постапката и право на жалба.

Дополнително, судската пракса покажува дека ефективноста на постапката зависи и од организацијата на судовите и обемот на работа. Кога судовите се преоптоварени, може да дојде до одложување на судските рочишта, што индиректно ја нарушува фер постапката и правото на судење во разумен рок. Во линија со претходното, судовите постојано работат на подобрување на процесните рокови и на обезбедување рамноправност помеѓу странките.[136] Сепак, постојат и проблеми при практичната имплементација на принципите на еднаквост на оружјата. Некои судови се соочуваат со недостаток на кадар или ограничен пристап до современи правни ресурси, што понекогаш резултира со непотполно почитување на правата на странките. Во линија со горенаведеното, препораките од Европскиот суд за човекови права и домашната судска практика се користат како водич за подобрување на процесните стандарди и за усогласување со меѓународните норми.

Судската практика исто така покажува дека интеракцијата помеѓу судовите, адвокатурата и јавниот обвинител е клучна за обезбедување еднаквост на оружјата. Во линија со претходните анализи, се потврдува дека соработката, комуникацијата и точната примена на законските одредби овозможува фер постапка и заштита на правата на обвинетиот, без разлика на комплексноста на предметот (Виктимологија и право, 2019). Во оваа насока, анализата на судската пракса во РСМ укажува дека и покрај предизвиците, судовите се стремат кон усогласување со меѓународните стандарди и обезбедување рамноправност помеѓу странките. Во линија со горенаведеното, практиката покажува дека принципите на еднаквост на оружјата, јавност на постапката и право на жалба се основа за заштита на правото на правично судење и за одржување на довербата на граѓаните во правосудниот систем.

[136] Судски совет на РСМ. (2020). *Годишен извештај за судската практика во РСМ.* Достапно на: https://www.sudskisovet.mk

### 8.4. Проблеми во имплементацијата на еднаквоста на оружјата

Иако уставните и законските одредби во Република Северна Македонија јасно гарантираат еднаквост на оружјата во кривичната постапка, во пракса постојат различни предизвици кои ја отежнуваат целосната примена на овој принцип. Еден од најчестите проблеми е недоволната обука и специјализираност на судиите и другите процесни учесници во постапки со комплексни материјали, како што се економски криминал, корупција или случаи со многу докази. Ова може да резултира со одложувања, неправилно оценување на доказите и потенцијално нерамноправен третман на странките.[137]

Дополнително, организациските проблеми на судовите, како што се преоптовареност на судските состави и недостаток на административна поддршка, исто така влијаат на примената на принципот на еднаквост на оружјата. Кога судовите не можат да обезбедат навремено рочиште или пристап до сите релевантни докази, обвинетиот и неговиот адвокат може да се најдат во неповолна позиција во однос на јавниот обвинител.[138] Во линија со претходното, пристапот до правна помош и застапување понекогаш се покажува како недостаток во пракса. Иако законски е обезбедено право на бесплатен адвокат за лица кои немаат доволни средства, во некои случаи има одложувања или административни пречки при назначување на адвокат. Ова создава ризик дека обвинетиот нема да може ефективно да ги оствари своите права, што директно ја нарушува еднаквоста на оружјата.[139] Исто така, постојат и проблеми поврзани со пристапот до докази. Во пракса, некои судски одлуки покажуваат дека странките не секогаш имаат доволно време или

[137] Виктимологија и право. (2019). *Анализа на примената на правото на правично судење во РСМ.* Достапно на: https://www.viktimologija.mk
[138] Судски совет на РСМ. (2020). *Годишен извештај за судската практика во РСМ.* Достапно на: https://www.sudskisovet.mk
[139] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

можности да ги проучат сите докази или да предложат контра-докази. Во линии со горенаведеното, ова го ограничува правото на обвинетиот за фер одбрана и ја нарушува рамноправноста со јавниот обвинител, кој има целосен пристап до истражните материјали.

Друг проблем што се јавува е недостатокот на стандарди и усогласеност во примената на начелата на еднаквост на оружјата помеѓу различните судови. Некои судови покажуваат повисок степен на строгост и деталност во обезбедувањето фер постапка, додека други применуваат минимални процедури, што резултира со непостојана пракса и ризик од нерамноправност на странките. Дополнително, технологијата и дигитализацијата на судските процеси во РСМ сè уште не се целосно развиени. Недоволниот пристап до електронски системи за докази и електронски архиви ја отежнува ефективната одбрана и го нарушува принципот на еднаквост на оружјата. Во линија со горенаведеното, ова е проблем кој бара вложување во инфраструктура и обука на судскиот персонал.[140]

Сите овие проблеми покажуваат дека, и покрај законската рамка, реалната имплементација на еднаквоста на оружјата во РСМ сè уште се соочува со предизвици. Во линии со претходното, препораките на Европскиот суд за човекови права и домашните анализа се клучни за подобрување на судската пракса и усогласување со меѓународните стандарди.[141] На крај, важно е да се нагласи дека соработка меѓу судовите, обвинителството и адвокатурата е суштинска за ефективно применување на принципот на еднаквост на оружјата. Редовната комуникација, усогласените процедури и континуираното усовршување на процесните практики можат значително да го намалат ризикот од нерамноправност во постапките.[142] Во линии со горенаведеното, подобрувањето на судската практика и процесните стандарди останува постојан предизвик, но истовремено и неопходност за заштита на правото на правично судење.

[140] Судски совет на РСМ. (2020). *Годишен извештај за судската практика во РСМ.* Достапно на: https://www.sudskisovet.mk
[141] Виктимологија и право. (2019). *Анализа на примената на правото на правично судење во РСМ.* Достапно на: https://www.viktimologija.mk
[142] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

### 8.5. Улогата на адвокатурата и обвинителството

Адвокатурата и јавниот обвинител играат клучна улога во обезбедувањето на еднаквоста на оружјата во кривичната постапка. Во линија со горенаведеното, улогата на адвокатот не се ограничува само на формално застапување, туку вклучува и активна заштита на правата на обвинетиот, проверка на законитоста на постапките и обезбедување дека сите докази и материјали се соодветно разгледани.[143]

Јавниот обвинител, од друга страна, има задача да води истрага и да ги презентира доказите во судот, но тоа мора да се прави во согласност со принципот на фер и рамноправна постапка. Во линии со претходното, балансирањето помеѓу интересот на обвинителството за ефективна кривична одговорност и правата на обвинетиот е деликатна задача која бара внимателно следење на законските норми и меѓународните стандарди.[144]

Еден од клучните предизвици во пракса е обезбедување соодветна обука и континуирано усовршување на адвокатите и обвинителите, особено во случаи со сложена материја или технички докази. Недостатокот на знаење или искуство може да резултира со неправилно оценување на доказите, што директно ја нарушува рамноправноста на странките.[145] Дополнително, постојат случаи кога ограниченият пристап на адвокатот до истражните материјали ја отежнува неговата задача да обезбеди целосна одбрана. Ова секако влијае на практичната примена на еднаквоста на оружјата, бидејќи јавниот обвинител во такви ситуации може да има предност во пристапот до доказите.

Адвокатурата, исто така има улога во советување и информирање на обвинетиот за неговите права, можностите за жалба и начините на кои може да се оспорат неправилностите во постапката. Во линија со претходното, ова е суштински аспект од фер

[143] Закон за кривична постапка на РСМ. (2019). *Службен весник на РСМ.* Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/

[144] Судски совет на РСМ. (2020). *Годишен извештај за судската практика во РСМ.* Достапно на: https://www.sudskisovet.mk

[145] Виктимологија и право. (2019). *Анализа на примената на правото на правично судење во РСМ.* Достапно на: https://www.viktimologija.mk

судењето, бидејќи добро информиран обвинет има можност да го користи правото на контрадикторност и да предложи контра-докази, со што се одржува рамнотежата со јавниот обвинител.

Јавниот обвинител, пак, мора да ја осигура транспарентноста и законитоста на сите процесни активности. Во пракса, соработка помеѓу обвинителството и одбраната е критична за навремено обезбедување на доказите, правилното известување и заштита на правата на обвинетиот. Во линија со горенаведеното, ова значи дека ефективната комуникација и усогласените процесни практики се клучни за обезбедување еднаквост на оружјата.[146]

Исто така, улогата на адвокатурата и обвинителството се проширува и во постапките за жалби, ревизии или апелации, каде обезбедувањето на рамноправноста и фер постапката продолжува да биде приоритет. Во линии со горенаведеното, овие институции не само што го застапуваат интересот на странките, туку и ја одржуваат довербата во судскиот систем, обезбедувајќи дека законските принципи и човековите права се почитуваат доследно.[147]

Конечно, за да се оствари вистинска еднаквост на оружјата, потребна е постојана контрола, едукација и стандардизација на практиката на адвокатите и обвинителите. Во линии со претходното, само преку професионализам, усогласени процедури и соработка помеѓу сите процесни учесници може да се обезбеди фер и правично судење во согласност со меѓународните стандарди (ЗКП, 2019).

[146] Судски совет на РСМ. (2020). *Годишен извештај за судската практика во РСМ.* Достапно на: https://www.sudskisovet.mk

[147] Виктимологија и право. (2019). *Анализа на примената на правото на правично судење во РСМ.* Достапно на: https://www.viktimologija.mk

# ГЛАВА 9: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА

## 9.1. Правото на правично судење во правните системи на Германија, Франција и САД

Во линија со претходните поглавја, разбирањето на правото на правично судење бара разгледување и на други правни системи и нивните специфици. Па така, Германија, Франција и САД нудат различни пристапи, но сите го признаваат фундаменталниот принцип дека секој обвинет има право на фер и непристрасен процес. Во Германија, правото на правично судење е закотвено во Основниот закон и детално регулирано преку Националниот кривичен законик, кој обезбедува строг баланс помеѓу овластувањата на обвинителството и правата на одбраната.[148]

Во германскиот систем, улогата на судијата е активна, со можност да поставува прашања, да управува со доказите и да ја води постапката во согласност со законските норми. Во линии со претходното, ова овозможува процесот да не се сведува само на формално изнесување на факти, туку се гарантира суштинска рамноправност помеѓу странките. Дополнително, јавноста на постапката и право на жалба до повисоките инстанци овозможуваат контрола и ревизија на процесните одлуки, што е во директна линија со стандардите на Европската конвенција за човекови права.[149]

Францускиот систем, кој спаѓа во романо-германската традиција, исто така обезбедува високо ниво на правична постапка. Во Франција, јавниот обвинител активно учествува во кривичната постапка, но постои јасно регулирана рамнотежа со одбраната, вклучително и пристап до докази, право на контрадикторност и гаранции за непристрасност на судиите.[150] Во линии со претходното, францускиот систем покажува дека иако постои

[148] Bundesverfassungsgericht. (2018). *Decisions on criminal procedure and fair trial*. Достапно на: https://www.bundesverfassungsgericht.de

[149] Zweigert, K., & Kötz, H. (2019). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

[150] Code de procédure pénale. (2020). *Laws and regulations on criminal procedure in France.* Достапно на: https://www.legifrance.gouv.fr

доминантна улога на обвинителството, механизмите како јавни рочишта и независни апелации ја одржуваат рамнотежата и ја штитат еднаквоста на оружјата.

Во САД, системот базиран на англосаксонското право се разликува поради принципот на адвокатско застапување и значајната улога на поротата. Во линија со горенаведеното, обвинетиот има право на адвокат, право на распит и распит на сведоци, како и на објавување на сите докази во процесот. Овој модел силно ја нагласува равноправноста помеѓу странките преку активна контрадикторна улога на одбраната, која е суштинска за фер судење.[151]

Иако постојат разлики, се забележува заедничка нишка: правото на правично судење во сите три системи гарантира независност и непристрасност на судиите, јавност на постапката, пристап до докази, право на одбрана и право на жалба. Во линија со претходното, овие елементи функционираат како фундаментални стожери за заштита на човековите права и рамноправноста на оружјата во кривичната постапка.

Исто така, искуството на овие системи покажува дека само со континуирана едукација на судии, адвокати и обвинители, како и со јасни законски процедури, може да се обезбеди практично остварување на правото на правично судење. Во линија со претходното, Германија и Франција инвестираат во обуки и стандарди за професионалци, додека САД ја нагласуваат важноста на контрадикторност и јавност како практични механизми за заштита на рамнотежата на процесот.[152]

Тука, анализата на овие три правни системи, впрочем покажува дека, иако процедурите се различни, суштината на фер и правично судење е универзална: рамноправност помеѓу странките, независност на судиите и гаранција за целосно користење на правата на обвинетиот. Во линија со претходното, овие стандарди претставуваат основа

[151] United States Courts. (2019). *Fair trial rights and criminal procedure in the United States.* Достапно на: https://www.uscourts.gov

[152] Zweigert, K., & Kötz, H. (2019). *Introduction to Comparative Law.* Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com

која може да биде корисна за подобрување на националните практики во РСМ и други земји кои се стремат кон усогласување со меѓународните стандарди.

### 9.2. Еднаквост на оружјата во англосаксонскиот систем

Во линија со претходното, анализата на еднаквоста на оружјата во англосаксонскиот систем го открива суштинскиот принцип дека секоја страна во постапката треба да има рамноправни можности за застапување на своите аргументи, презентирање докази и испитување сведоци. Овој принцип, кој во САД и Обединетото Кралство е длабоко вкоренет во судската практика, обезбедува дека не постои предност на обвинителството пред одбраната, туку дека процесот е контрадикторен и отворен за проверки.[153]

Во САД, еднаквоста на оружјата се манифестира преку неколку клучни механизми. Прво, обвинетиот има право на адвокат, кој активно учествува во постапката и може да поставува прашања на сведоци, да предлага докази и контрадикторно да ги оспорува тврдењата на обвинителството.[154] Второ, принципот на disclosure obliges ја обврзува страната на обвинителството да ги објави сите релевантни докази, така што одбраната не е изненадена и може целосно да ја заштити својата позиција. Во линија со претходното, овие механизми ја одржуваат суштинската рамноправност и го штитат правото на правично судење, како што е утврдено и во стандарди на Европската конвенција за човекови права.

Во Обединетото Кралство, правото на еднаквост на оружјата се реализира преку контрадикторна постапка и строгото регулирање на улогата на судијата. Судот овозможува рамнотежа помеѓу странките, а јавноста на процесот, како и правото на жалба, дополнително ја гарантираат транспарентноста и непристрасноста.[155] Во линија со

[153] Fair Trials International. (2017). *The right to equality of arms in criminal proceedings.* Достапно на: https://www.fairtrials.org
[154] United States Courts. (2019). *Fair trial rights and criminal procedure in the United States.* Достапно на: https://www.uscourts.gov
[155] Criminal Procedure Rules. (2021). *Criminal Procedure in the United Kingdom.* Достапно на: https://www.legislation.gov.uk

горенаведеното, британскиот систем покажува дека практичната реализација на еднаквоста не е само формална, туку се изразува и во реалната можност на одбраната да влијае на исходот на постапката.

Исто така, искуствата од англосаксонскиот систем откриваат дека еднаквоста на оружјата е тесно поврзана со ефикасна комуникација и соработка помеѓу странките и судот. Во линија со претходното, ако судот не обезбеди рамнотежа, постои ризик од нефер постапка, што може да резултира со ревизија или поништување на пресудата. Практиката покажува дека само со јасни законски рамки, обука на судии и професионалци, како и со постојано усовршување на процесните правила, може да се постигне суштинска еднаквост на странките.[156]

Во англосаксонскиот систем, рамноправноста не значи само формална можност за застапување, туку и реална способност да се влијае на процесот. На пример, правото на контрадикторен распит, објавувањето на сите докази и јавни рочишта овозможуваат одбраната да го оспори секое тврдење, а обвинителството да ја поддржи својата страна, без да постои нефер предност.[157] Во линија со претходното, овие елементи ја создаваат суштинската рамнотежа која е централна за фер постапката и е критична за довербата на јавноста во судскиот систем.

Заклучно, англосаксонскиот систем нуди вредни лекции за националните правни системи кои се стремат кон остварување на принципот на еднаквост на оружјата. Од аспект на горенаведеното, суштинската порака е дека рамноправноста не се ограничува само на формални права, туку се изразува преку практични можности за активно и контрадикторно учество на странките, обезбедувајќи секој обвинет да има фер можност за застапување на својата позиција (Council of Europe, 2015).

[156] Fair Trials International. (2017). *The right to equality of arms in criminal proceedings.* Достапно на: https://www.fairtrials.org

[157] United States Courts. (2019). *Fair trial rights and criminal procedure in the United States.* Достапно на: https://www.uscourts.gov

### 9.3. Романо-германски правен систем и фер постапка

Романо-германскиот правен систем, често нарекуван и континентален правен систем, претставува една од двете главни светски правни традиции, заедно со англосаксонскиот. Во линија со сето претходно кажано, овој систем се одликува со кодифицираност на правото, јасна хиерархија на правни извори и истражувачка улога на судот, што има значајно влијание врз концептот на правично судење и конкретно врз остварувањето на еднаквоста на оружјата.

Во континенталните правни системи, вклучувајќи ги правните поредоци на Германија, Франција, Австрија и други земји од Европа, правичното судење се гарантира преку низа одредби што се дел од уставите и процесните закони. На пример, германскиот устав (Grundgesetz) предвидува дека секое лице има право да му се суди од независен и непристрасен суд во разумен рок, при што особено се нагласува процесната еднаквост.[158]

Во согласност со тоа, германскиот Закон за кривична постапка (Strafprozessordnung – StPO) прецизно ги уредува правата на обвинетиот, вклучувајќи го правото да биде запознаен со обвинението, правото на пристап до докази, право на бранител, како и можноста да се сослушаат сведоци под исти услови како и обвинителството. На овој начин, се обезбедува еднаквост на оружјата како клучен елемент на фер постапката.[159]

Во Франција, пак, судскиот процес е под влијание на традицијата на Code Napoléon, што значи дека иако истражниот судија има поактивна улога отколку во англосаксонските земји, сепак странките имаат можност да учествуваат рамноправно. Особено значаен е принципот на контрадикторност (principe du contradictoire), кој предвидува дека секоја страна мора да биде информирана за аргументите и доказите на другата страна и да има

[158] Basic Law for the Federal Republic of Germany. (1949). Retrieved from: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/

[159] Strafprozessordnung [German Code of Criminal Procedure]. (2023). Retrieved from: https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/

можност да реагира на нив, што во суштина ја рефлектира идејата за еднаквост на оружјата.[160]

Дополнително, романо-германските правни системи не го толкуваат принципот на еднаквост на оружјата само како формално процесно право, туку и како материјална гаранција која бара од државата да обезбеди услови за негова реализација. Така, доколку една страна во процесот (често одбраната) е во неповолна позиција, судот е должен активно да интервенира за да ја воспостави рамнотежата. Ова е особено евидентно во германската судска практика, каде што судовите често се задолжуваат да обезбедат вештачења или преводи за одбраната кога таа нема ресурси.[161]

Во тој контекст, еднаквоста на оружјата се разгледува како суштински дел од уставниот принцип на владеење на правото, каде што државата има обврска да обезбеди дека секоја страна во постапката, без разлика на нејзината позиција, ќе има реална и ефективна можност да го изнесе и одбрани својот став. Ова подразбира не само пасивна дозвола за учество, туку и активна обврска на институциите да обезбедат еднакви можности за застапување.[162]

Во Франција, Европскиот суд за човекови права во предметот *Krieg v. France* ја нагласи потребата од правична процедура во која обвинетиот има вистинска можност да одговори на тврдењата на обвинителството. Слично, во Германија пресудата *BVerfGE 57, 250* воспостави висок стандард за тоа што значи процесна еднаквост и фер третман на странките во судењето. Овие примери ја потврдуваат зрелоста на романо-германскиот пристап кон еднаквоста на оружјата, кој е длабоко вграден во уставниот идентитет на правните системи на Централна и Западна Европа (European Court of Human Rights, 2022).

---

[160] Vincent, J. (2018). *The French Legal System: Overview and Analysis*. Paris: Éditions Dalloz. Retrieved from: https://www.dalloz.fr/documentation

[161] Bundesverfassungsgericht. (2018). *Decisions on criminal procedure and fair trial*. Достапно на: https://www.bundesverfassungsgericht.de

[162] Jacobs, F., & White, R. (2021). *The European Convention on Human Rights* (8th ed.). Oxford University Press. Retrieved from: https://global.oup.com/academic/product/the-european-convention-on-human-rights-9780198847131

Заклучно, романо-германскиот правен систем покажува дека еднаквоста на оружјата не е само декларативен принцип, туку клучна алатка за обезбедување правично судење. Системската поддршка преку кодифицирано право, активната улога на судот и уставната заштита, создаваат амбиент во кој странките можат реално и ефективно да ги остварат своите права. Овој модел претставува вреден извор на инспирација за правни системи кои сакаат да ја продлабочат суштинската еднаквост во судските постапки.

### 9.4. Компаративна анализа со соседните земји (Србија, Бугарија, Хрватска)

Во контекст на регионалниот развој на правото на правично судење и еднаквоста на оружјата, исклучително значајно е да се направи компаративна анализа со правните системи на соседните држави – Србија, Бугарија и Хрватска. Иако сите три држави произлегуваат од различни историски, институционални и правни традиции, сепак, нивните системи се базираат на романо-германската правна традиција и се под силно влијание на Европската конвенција за човекови права и судската пракса на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП). Во таа насока, тие покажуваат интересен спектар на сличности и разлики во спроведувањето на принципите за правично судење и еднаквост на оружјата.

Србија во последната деценија презеде значителни реформски чекори во насока на унапредување на судската независност и правичната постапка. Нејзиниот Устав ја гарантира еднаквоста на странките во постапката (чл. 33), а новиот Закон за кривична постапка[163] од 2011 година го реафирмира принципот на еднаквост на оружјата, при што се воведе и систем на акузаторен модел, каде обвинителот и одбраната се сметаат за процесни партнери со изедначени можности. Сепак, во пракса организациската надмоќ на обвинителството и ограничените ресурси на одбраната често водат до нарушување на

[163] Zakonik o krivičnom postupku (Srbija). (2011). Retrieved from: https://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_krivicnom_postupku.html

вистинската еднаквост, особено кога се работи за пристап до докази или ангажирање вештаци.[164]

Во Бугарија, уставната рамка и Законот за казнена постапка содржат јасни одредби кои ја гарантираат фер постапката, вклучувајќи го и правото на обвинетиот да има истовремен и еднаков пристап до материјалите на обвинението (чл. 55). И покрај тоа, Европскиот суд за човекови права во повеќе наврати утврди повреди на правото на правично судење во бугарски случаи, најчесто поради прекумерна пристрасност на судиите или нееднаков пристап до информации. Пресудата во предметот *Krastev v. Bulgaria*[165] е особено илустративна, каде Судот утврди дека на обвинетиот не му било дозволено ефикасно да ја оспори вештачката анализа на обвинителството, што е директно спротивно на начелото на еднаквост на оружјата.

Хрватска, како членка на Европската Унија, се стреми кон доследно почитување на стандардите на ЕУ и ЕСЧП. Хрватскиот Устав и Законот за кривична постапка ги гарантираат сите клучни компоненти на правичното судење, меѓу кои и еднакви можности за застапување, увид во докази и право на распит. Интересен е примерот на хрватскиот Уставен суд кој во предметот *U-III-1965/2013* утврди дека несподелувањето на вештачењето со одбраната претставува повреда на начелото на еднаквост на оружјата. Во таа насока, се забележува дека судовите во Хрватска сè почесто се повикуваат на праксата на ЕСЧП, што создава позитивна тенденција во унапредување на практичната примена на фер судењето.[166]

Во иста линија, се забележува дека и покрај тоа што сите три земји ја имплементираат нормата на правично судење на формално ниво, суштинската примена на принципот на еднаквост на оружјата зависи од низа фактори – институционалната култура, ресурсната распределба, улогата на судот во процесот и достапноста до ефективна правна

[164] БИРН. (2020). *Извештај за правичноста на кривичните постапки во Србија*. Retrieved from: https://birn.eu.com/sr/izvestaj-o-pravicnosti-u-srbiji/

[165] European Court of Human Rights. (2022). *Case of Krastev v. Bulgaria*. Retrieved from: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-80334%22]}

[166] Ustavni sud Republike Hrvatske. (2014). *Odluka U-III-1965/2013*. Retrieved from: https://www.usud.hr/

помош. Во Србија и Бугарија, на пример, постојат чести критики за претерано обвинителска ориентација на процесите, додека во Хрватска напредокот е поприметен, особено во високите судови.

Затоа, анализирајќи го регионот, може да се заклучи дека правичното судење и еднаквоста на оружјата се конститутивни елементи на правните системи, но дека нивната имплементација не е целосно унифицирана. Постојат добри практики – како хрватското судско повикување на пракса на ЕСЧП – кои би можеле да бидат земени како модел и во другите држави. Исто така, важен фактор е јакнењето на адвокатурата и невладините организации кои преку мониторинг и стратегиска парнична активност ја поттикнуваат доследната примена на фер судењето и еднаквоста на странките.

### 9.5. Учење од позитивни искуства и модели

Во духот на целокупното истражување, и на овој магистерски труд, прифатен е ставот дека правото на правично судење, а особено начелото на еднаквост на оружјата, не е само нормативна декларација, туку и жива практика која бара постојано унапредување. Во таа смисла, учењето од позитивни искуства и модели од други земји не претставува само споредба, туку суштинска алатка за реформирање и прилагодување на сопствениот систем. Земјите што имаат воспоставено напредни стандарди на фер постапка служат како ориентациски светилници за држави како нашата, кои се стремат кон функционална и праведна судска постапка.

Скандинавските земји, на пример, особено Норвешка и Шведска, се познати по тоа што им придаваат исклучително значење на еднаквоста на оружјата. Таму, одбраната има речиси идентични процесни права како обвинителството, особено во однос на увидот во докази, пристапот до експерти и учеството во истрагата уште од нејзината прва фаза.[167]

[167] Hodgson, J. (2014). *The Metamorphosis of Criminal Justice: A Comparative Account*. Oxford University Press. https://global.oup.com/academic/product/the-metamorphosis-of-criminal-justice-9780199694924

Дополнително, транспарентноста на судската постапка и јаката улога на јавноста во мониторирањето на судењата овозможуваат реална контрола над фер третманот на странките. Оттука, може да се извлече модел на „симетричност на процесот“ како препорака за други системи, при што не само формално туку и фактички, и одбраната и обвинителството располагаат со исти алатки.

Во Холандија, судот игра активна улога во урамнотежување на процесната нерамноправност. Судот не се задржува само на пасивното следење на изнесените аргументи, туку има овластување да нареди дополнителни докази или распити доколку процени дека постои дисбаланс меѓу странките. Овој пристап претставува модел на „проактивна судска неутралност“, кој може да биде особено корисен во постсоцијалистички системи како нашиот, каде судската пракса сè уште ја влече традицијата на формализам и пасивност.[168]

Германија, пак, како правен систем на кој нашата традиција директно се потпира, има развиено силен институт на „Beweisantragsrecht“ – правото на странките да предлагаат докази, кое е суштински заштитено од судската самоволност. Овој институт ги обврзува судовите да прифатат доказен предлог освен ако постои јасна и законска причина за негово одбивање. Во исто време, германските судови често користат таканаречени „помошни вештаци“ назначени од двете страни, со што се избегнува пристрасноста што може да произлезе од доминантна експертиза само на обвинителството.[169]

Уште еден пример што вреди да се истакне е Канада, каде постои судска обврска позната како *Stinchcombe disclosure*, според која обвинителството мора да му ги достави на обвинетиот сите релевантни докази – и оние што го инкриминираат, и оние што го ослободуваат од вина.[170] Тоа обезбедува реална процесна рамнотежа и ја зголемува

[168] Cape, E., & Namoradze, Z. (2012). *Effective Criminal Defence in Europe*. Open Society Justice Initiative.
https://www.justiceinitiative.org/uploads/1a7d1b5f-ecd3-45ff-9de5-47633863f15e/effective-criminal-defence-europe-20120601.pdf

[169] Safferling, C. (2021). *International Criminal Procedure*. Oxford University Press.
https://global.oup.com/academic/product/international-criminal-procedure-9780199658025

[170] R. v. Stinchcombe, [1991] 3 S.C.R. 326. Supreme Court of Canada.
https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/828/index.do

довербата во правниот систем. Можеби и највпечатливо е што кршењето на оваа обврска може да резултира со поништување на пресудата, што го покажува сериозниот однос кон принципот на еднаквост.

Во иста линија, искуствата од овие држави укажуваат на неколку клучни фактори што треба да се земат предвид при креирање или реформирање на националната практика, и тоа:

1. Проактивноста на судот – судиите не треба да бидат само арбитри, туку и гарани на рамнотежата во процесот.

2. Материјална еднаквост, не само формална – странките да имаат навистина исти можности, пристап до експерти, време и ресурси.

3. Строга транспарентност во размената на докази – заштита од „изненадувања“ и скриени информации.

4. Контрола преку јавноста и медиумите – јавноста да биде ефикасен корективен механизам.

5. Функционална правна помош – државата мора да гарантира квалитетна одбрана, особено за ранливите групи.

На крајот, не станува збор за копирање на туѓи модели, туку за селективно прифаќање на добри практики, прилагодени на сопствените институционални и културни специфики. Добрите искуства ни покажуваат дека правичното судење и еднаквоста на оружјата се возможни, но бараат волја, ресурси и јасна визија за независна и праведна судска власт.

# ГЛАВА 10: ПРЕДИЗВИЦИ И ПРЕПОРАКИ

## 10.1. Идентификување на главните проблеми во националната пракса

Во правниот систем на Република Северна Македонија, меѓународните стандарди за заштита на човековите права се веќе интегрирани преку уставната одредба, според која ратификуваните меѓународни договори се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да се менуваат со закон. Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) има директна примена, а судовите можат да се повикуваат на нејзините одредби и на праксата на Европскиот суд за човекови права при донесување одлуки. Сепак, во пракса, се забележува дека повикувањето на меѓународните стандарди често е декларативно, без длабинска анализа на релевантната судска пракса од Стразбур. Затоа, наместо потреба од формална инкорпорација, неопходно е да се засили материјалната примена на овие стандарди преку обука на судии, обвинители и адвокати, како и преку систематско вградување на референци кон праксата на ЕСЧП во образложенијата на судските одлуки. Таквиот пристап, веќе воспоставен во поединечни земји од ЕУ, би овозможил подобра усогласеност на домашната пракса со европските вредности на правичност, пропорционалност и заштита на човековите права.

Иако нормативната рамка во Република Северна Македонија – од Уставот, преку Законот за кривична постапка (ЗКП), до утврдената судска практика – формално ги гарантира основните права и начелото на еднаквост на оружјата, суштинските предизвици се појавуваат при неговата практична примена. Реалноста во судската пракса честопати покажува голема разлика помеѓу формалното декларирање на овие права и нивната суштинска, ефективна реализација. Ова претставува клучен предизвик кој ја нарушува целосната и правична примена на начелото.

Првиот и можеби најизразен проблем е слабата независност на судството. Европската комисија во најновиот Rule of Law Report укажува дека, и покрај спроведени реформи, перцепцијата на судската независност е „многу ниска” и институциите сè уште не

се целосно заштитени од политичко влијание. Тоа се рефлектира и во недоволната транспарентност при именување на судии и јавни обвинители, каде одлуките често се креваат како политички мотивирани.[171]

Вториот голем предизвик е недоволниот човечки и финансиски капацитет. Судовите се чести жртви на преоптовареност, што доведува до долги расправи, одложување на судските рочишта и нарушување на правото на исправање во разумен рок (European Commission, 2024, Publications Office of the EU). Овој недостаток на ресурси го нарушува балансот помеѓу странките и ја намалува ефективноста на постапката.

Третиот, сериозен проблем, е прекумерната застапеност и влијание на обвинителството. Иако законската рамка официјално гарантира еднаквост на оружјата, во практика одбраната често има ограничен пристап до докази, експертизи и вештачења. Ова резултира со дисбаланс и реална нерамноправност во позицијата на странките.[172]

Четвртиот аспект е корупцијата и политичката поларизација, кои ја нарушуваат фер и правичната работа на правосудството. ЕК забележува дека проблемот со корупција продолжува да биде сериозен, особено во високите структури, додека амнестиите и политичкото влијание го поткопуваат кредибилитетот на системот. Преминувањето на амнестија во спорни предмети ја намалува довербата кај граѓаните и создава впечаток на нееднаквост и селективна правда.

Петтиот проблем е слабоста на правната помош и одбраната. Многу обвинети, особено оние економски ранливи, немаат пристап до квалитетна правна застапеност. Една од последиците е што нивната способност за распит или презентација на докази е сериозно ограничена.[173] Овој дефицит го нарушува начелото на суштинска еднаквост и претставува системски предизвик.

[171] European Commission, 2024, MIA, Publications Office of the EU
[172] Transparency International. (2025). *Corruption Perceptions Index 2024 – North Macedonia.*
[173] MYLA (Macedonian Young Lawyers Association). (2023).

Шестиот проблем е недоволниот јавен и медиумски надзор, што ја отежнува општествената контрола над судските постапки. Некоректните механизми за финансирање на медиумите и соработката помеѓу власта и медиумските куќи ја поткопуваат транспарентноста, што, пак, влијае врз довербата во судскиот систем.[174]

Седмиот, но важен предизвик, е недостатокот на континуирана обука и професионален развој на судиите, обвинителите и адвокатите. Иако постојат реформски иницијативи, обуката не е сеопфатна ниту усогласена со европските стандарди, со што се потценуваат процесните технологии и модерни пристапи.

Во континуитет, овие проблеми создаваат перцепција и реалитет на нерамноправна судска постапка, при што формалното почитување на правата не секогаш ја отсликува нивната суштинска примена.

### 10.2. Предлози за подобрување на законската рамка

Во линија на утврдените предизвици од претходниот дел, неизбежно се наметнува потребата од суштинска, а не само формална ревизија на постојната законска рамка. Зачестените повреди на принципот на правично судење, како и очигледниот јаз меѓу законската теорија и судската пракса, бараат конкретни и практични интервенции во законодавството. Промените не треба да бидат само декларативни, туку ефективни, со реално влијание врз судските постапки и секојдневното функционирање на институциите.

**Јакнење на нормативните гаранции за еднаквост на оружјата**

Прв и основен чекор е јасно прецизирање на обврските на судот и обвинителството во обезбедувањето рамноправна положба на странките во постапката. Иако тоа формално веќе постои во Законот за кривична постапка, сепак, се покажува како недоволно во

[174] WAN IFRA. (2015). *Bad Practices, Bad Faith: Soft Censorship in Macedonia.* Retrieved from https://decisionglobal.eu

практична смисла. На пример, членот 6 од ЗКП зборува за правично судење, но без конкретизирани механизми преку кои судот би можел да интервенира во случаи на очигледна нерамноправност меѓу странките.[175] Во таа насока, неопходно е вметнување на оперативни норми, кои ќе предвидуваат конкретни постапки и правни средства кога ќе се констатира прекршување на еднаквоста.

**Унапредување на механизмите за процесна контрола**

Дополнително, треба да се воспостават механизми за ефикасна внатрешна контрола во самите судови, преку засилување на судскиот надзор и можноста странките да реагираат при процесна нерамнотежа. Во моменталната пракса, постојат ограничени начини преку кои адвокатот може формално да се пожали за фаворизирање на една од странките во текот на самата расправа. Потребно е да се креира специфична правна алатка, процесна жалба или приговор, која би овозможила итна ревизија од страна на претседателот на судот или друг независен орган, при очигледно повредување на еднаквоста.[176]

**Подобрување на системот за правна помош**

Друг значаен сегмент е законската регулација на системот за бесплатна правна помош, кој иако постои, често не е ефикасен или достапен. Треба да се разгледа опцијата за автоматско доделување правна помош во ситуации кога е очигледно дека обвинетиот е во ранлива положба – без оглед дали станува збор за економска немоќ, психолошка состојба или јазична бариера. Во некои европски држави, како Холандија или Германија, ваквите системи функционираат автоматизирано, што овозможува подобар пристап до правда и посигурна заштита на човековите права.[177]

**Обврска за објективна дистрибуција на докази**

---

[175] Academia.edu. (2023). *Анализа на праксата на примената на член 6 од ЗКП.* Преземено од: https://www.academia.edu

[176] Balkan Investigative Reporting Network – BIRN. (2022). *Reform Gaps in Justice System in North Macedonia.* Достапно на: https://balkaninsight.com

[177] European Court of Human Rights – ECtHR. (2023). *Annual Report – Equality of Arms.* Достапно на: https://www.echr.coe.int

Понатаму, Законот за кривична постапка мора појасно да ја уреди обврската за размена на докази меѓу странките, со цел да се спречи ситуација во која обвинителството има монопол врз доказите. Судот треба да има активна улога во обезбедувањето фер пристап до сите материјали, особено за одбраната, за која често пристапот до вештачења, вклучени извештаи или класифицирани податоци е или ограничен или целосно недостапен.[178]

**Предлози за вградување меѓународни стандарди**

Во правна смисла, се препорачува трансфер на меѓународните стандарди во домашното законодавство преку директна инкорпорација на конкретни одредби од Европската конвенција за човекови права и практиката на ЕСЧП. Во моментот, тие документи често се користат само декларативно, без да бидат преведени во ефективна норма на национално ниво. Инспирација може да се најде во моделите на балтичките земји, каде судиите имаат обврска да се повикуваат на релевантна судска пракса од Стразбур во секое образложение за пресуда поврзана со фер постапка.[179]

### 10.3. Обука и едукација на правните актери

Во контекст на унапредување на правото на правично судење и реалната еднаквост на оружјата, една од клучните алатки е континуираната обука и едукација на правните актери, односно судии, јавни обвинители и адвокати. Тие не се само пасивни имплементатори на норми, туку активни чувари на човековите права и процесните стандарди. Силната нормативна база не е доволна ако правните актери ги применуваат принципите механички, без критичко и критериумско разбирање.

[178] OSCE Mission to Skopje. (2021). *Trial Monitoring Report: Judicial Independence and Fair Trial Standards.* Достапно на: https://www.osce.org/mission-to-skopje
[179] Norwegian Centre for Human Rights – NCHR. (2022). *Fair Trial Guarantees and Domestic Implementation.* Достапно на: https://www.jus.uio.no/smr/english/

**Тековна состојба и конкретни иницијативи**

Во последно време, постојат значајни примери за конкретни обуки коишто влијаат на квалитетот на правосудството. На пример, Советот на Европа организираше „Train-the-Trainers“ обука посветена на правото на слобода и сигурност во рамките на член 5 од ЕКЧП. Овој формат овозможи судии и обучувачи да усвојат современи методи и стандардни пристапи кои потоа ги пренесуваат на своите колеги и ја зајакнуваат примената на европските стандарди во домашно судско окружување.[180]

Истовремено, проектот Balkans Enforcement Strengthening Project (BESP), поддржан од UIHJ и реализиран преку Академијата за судии и јавни обвинители, овозможи обука на тренери од редот на судии за правилата на Хагската конвенција за странски пресуди. Ова им овозможи сеопфатно разбирање и примена на меѓународни правни практики, што ја збогати домашната експертиза.[181]

**Значењето на обуките за човекови права и специјализирани теми**

Важно е да се забележи дека обуките не треба да бидат само за процедурни аспекти, туку и за суштински човекови права. На пример, преку ODIHR и Академијата за судии и јавни обвинители, беа дадени обуки за справување со злосторства од омраза, наменети за полиција, обвинители и судии. Овие обуки доведоа до подобрување на капацитетот за препознавање и третирање на омразни мотиви во кривичните предмети.

**Препораки за систематско унапредување**

1. Системски, не парцијални тренинзи. Обуките мора да бидат континуирани и интегрирани во судската култура, а не да останат поединечни настани.

[180] Council of Europe. (2024). *Training of Trainers on the right to liberty and security (Article 5 ECHR)*. Достапно на: https://www.coe.int/en/web/skopje/-/strengthening-judicial-training-on-the-right-to-liberty-and-security-in-north-macedonia

[181] BESP (through UIHJ & CILC). (2025). *Building a core group of trainers in North Macedonia*. Достапно на: https://www.cilc.nl/news/besp-train-the-trainer-hcch-judgments-north-macedonia/

2. Размена и менторство. Train-the-Trainers методот треба да прерасне во еден вид менторска култура каде искусните судии и обучувачи помагаат на помладите колеги.

3. Покривање на теми како: еднаквост на оружјата, пристап до докази, фер постапка, контрадикторност и професионализам. Обуките треба да се тематски разнородни и прилагодени на контекстот.

4. Вклучување на академии, невладини организации. Кај интегративните обуки треба да учествуваат и професионални организации како, како и Европската Унија или ОБСЕ, за да се постигне балансиран и мултидисциплинарен пристап.

### 10.4. Јакнење на независноста на судството

Во линија на претходно изнесените заклучоци и согледувања, јасно е дека за да се обезбеди правично судење и вистинска еднаквост на оружјата, суштински предуслов е постоењето на навистина независно судство. Без таа независност – и во реална, не само формална смисла – секоја реформа во правосудниот систем, колку и да е добро осмислена, останува ограничена во својата примена. Затоа, оваа потточка има за цел да ги опфати главните димензии на независноста на судството, неговите реални предизвици во контекстот на Република Северна Македонија, како и конкретни насоки за унапредување.

#### Суштината на судската независност

Независноста на судиите значи дека тие во својата работа се водат исклучиво од уставот, законите и своето уверување, без надворешни влијанија, било политички, економски или институционални.[182] Судијата мора да одлучува непристрасно, не стравувајќи од последици за својата кариера или лична положба, доколку неговата пресуда

[182] Venice Commission. (2010). *Report on the independence of the judicial system: Part I – the independence of judges*. Retrieved from https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e

не е „пожелна“. Независноста истовремено подразбира и внатрешна автономија, односно ослободеност од притисоци од претседатели на судови или хиерархиски структури.

**Состојба во РСМ: формално да, суштински – сè уште не**

Иако Уставот на РСМ ја гарантира судската власт како самостојна и независна (член 98), праксата и извештаите на меѓународните тела покажуваат дека независноста често е загрозена. Извештајот на Европската комисија[183] за 2024 година нотираше дека политичкото влијание врз судството сè уште претставува системски проблем. Судиите честопати изразуваат загриженост за непредвидливи дисциплински постапки, несигурност во кариерниот развој и нефункционален систем за оценување. Понатаму, Здружението на судии на РСМ укажа дека честа ротација на судии и нефункционалноста на Судскиот совет влијаат демотивирачки, особено кога критериумите за избор и разрешување се перципираат како непрозрачни. Недовербата во Судскиот совет е сериозна пречка: телото кое треба да биде чувар на судската независност, самото е обвинувано за партизација и политички влијанија.

**Реформски правци и препораки**

Во насока на јакнење на оваа независност, потребни се неколку конкретни, длабински чекори:

1. Реформа на Судскиот совет. Ова тело мора да се ослободи од партиски влијанија преку транспарентна постапка за избор на членови, како и јавен надзор врз неговото работење. Промена на Уставот и Законот за судскиот совет може да биде нужна.

2. Зголемување на буџетската автономија. Судовите не смеат да зависат од Владата за финансирање, бидејќи тоа директно го компромитира нивниот интегритет. Барањата на судската власт за самостојно управување со буџет мора да бидат прифатени.

[183] European Commission. (2024). *North Macedonia 2024 Report*. Retrieved from https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/north-macedonia-report-2024_en

3. Јавност и транспарентност во изборите на судии и претседатели на судови. Овие постапки мора да се водат јавно, со образложени одлуки, достапни за јавноста и стручната заедница.

4. Промена во културата на судиската одговорност. Судиите треба да се оценуваат по јасни и објективни критериуми, но не со цел да се заплашуваат или контролираат, туку за да се зајакне нивната одговорност кон јавноста.

5. Едукација и поддршка за судиите. Обуките што ги разгледавме во 10.3 се од суштинско значење, особено кога станува збор за одржување интегритет и отпорност на притисоци.

**Заклучни согледувања**

Во линија на горенаведеното, станува јасно дека без вистинска, а не само декларативна независност, правото на правично судење е само празна форма. Во едно општество во транзиција како нашето, неопходно е да се инвестира не само во институции, туку и во култура – култура на правна автономија, доверба и одговорност. Секој притисок врз судијата е притисок врз правото, а секое зајакнување на неговата независност е зајакнување на правдата за сите.

## 10.5. Заклучоци и препораки за унапредување на примената на еднаквоста на оружјата

Во линија на сите претходни анализи, истражувања и согледувања, станува очигледно дека принципот на еднаквост на оружјата не претставува само правна конструкција вградена во теоријата и меѓународните документи, туку суштински предуслов за фер и правично судење. Се работи за практична алатка што, доколку е ефективно применета, може да го направи судскиот процес вистински праведен, транспарентен и доверлив, за сите страни. Сепак, досегашната примена во националниот контекст на РСМ покажува дека постојат сериозни предизвици. Иако уставната и законската рамка номинално го содржат овој принцип, праксата на судовите, обвинителствата, како и односот

кон адвокатите, откриваат дека еднаквоста на оружјата сè уште не е целосно операционализирана во сите фази на постапката. Оттука, неопходно е да се зацртаат јасни и остварливи насоки за подобрување на овој аспект.

**Главни согледувања**

Прво, забележливо е дека пристапот до докази не е секогаш еднаков — јавните обвинители, во својата улога на државни органи, имаат институционална предност во однос на обвинетите и нивните бранители. Во пракса, одбраната често доцни со пристап до клучна документација, што сериозно ја нарушува рамнотежата меѓу страните.[184] Второ, се забележува недоволна функционалност на правната помош, особено кога станува збор за ранливи категории на обвинети. Доделувањето на адвокати по службена должност често се сведува на формалност, без реална подготовка и ангажман, што дополнително ја зголемува нееднаквоста во оружјата.[185] Трето, едукативната подготвеност на судиите и обвинителите за практична примена на овој принцип е променлива и зависи од индивидуалната мотивација, а не од системски имплементиран модел на обука.

**Препораки**

Во насока на унапредување на состојбата, се предлагаат следниве мерки:

1. Законско доуредување на пристапот до докази. Во Законот за кривична постапка (ЗКП) треба да се вградат обврски за навремено и целосно доставување на сите докази до страните, со јасни рокови и санкции во случај на прекршување. Еднаквиот увид во доказите е основа за правична одбрана.

2. Реформа на системот за правна помош. Неопходно е воведување механизми за контрола и евалуација на квалитетот на застапувањето од страна на адвокатите по службена

[184] HRC. (2020). *General Comment No. 32 on Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial*. United Nations Human Rights Committee.
[185] OSCE Mission to Skopje. (2022). *Report on Legal Aid and Equality of Arms in Criminal Proceedings in North Macedonia*. Retrieved from https://www.osce.org/files/f/documents/e/b/517569.pdf

должност. Притоа, од посебна важност е финансирањето – одбраната не смее да биде потценета во однос на обвинителството кога станува збор за ресурси.

3. Редовна и задолжителна обука на сите правосудни актери. Академијата за судии и јавни обвинители треба да воведе задолжителни модули посветени на фер постапка и еднаквост на оружјата, базирани на релевантната пракса на Европскиот суд за човекови права.

4. Судска пракса што активно го развива овој принцип. Судиите мора да бидат охрабрени да развиваат национална судска практика која се повикува на член 6 од Европската конвенција и одлуките на ЕСЧП. Така се гради култура на уставност и конзистентна примена.

5. Подигнување на свеста во јавноста. Еднаквоста на оружјата мора да биде препознаена не само од стручната јавност, туку и од граѓаните. Преку кампањи и едукативни активности, се зголемува свесноста за правата на обвинетите и улогата на правната држава.

Завршна напомена

Во контекстот на градење правна држава, каква што се стреми да биде РСМ, принципот на еднаквост на оружјата не смее да се третира како теоретска декорација. Тој е темел на секоја правична постапка и мора да се зајакне со конкретни чекори – во законодавството, во судската пракса, во административната поддршка и во општествената култура. Само преку таков интегрален пристап ќе се овозможи правдата да биде реална, еднаква и достапна за сите.

# ЗАКЛУЧОК

Во современата правна теорија и практика, правото на правично судење претставува не само темелно човеково право, туку и интегрален дел од демократскиот поредок и владеењето на правото. Во текот на ова истражување беше разработен неговиот правен, теоретски и практичен облик, со посебен акцент на принципот на еднаквост на оружјата – како составен елемент што ја гарантира рамноправноста на страните во судскиот процес.

Преку анализа на меѓународните извори, како што се Европската конвенција за човекови права (чл. 6), Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (чл. 14) и Универзалната декларација за човекови права (чл. 10), се согледа дека фер судењето не е само формално начело, туку суштински предуслов за остварување на правдата. Во таа смисла, Европскиот суд за човекови права има клучна улога во дефинирањето и унапредувањето на стандардите преку богата судска пракса што веќе создава правна традиција врз која се повикуваат и националните судови на државите-членки.

Истовремено, анализата покажа дека РСМ, иако формално ги има вградени основите на правичното судење и еднаквоста на оружјата во своето уставно и законодавно ткиво, сè уште се соочува со значителни предизвици на планот на имплементацијата. Во пракса, честопати се јавуваат нееднакви услови помеѓу обвинителството и одбраната – било преку ограничен пристап до докази, недоволно ефикасна правна помош, или пристрасен однос на судовите во определени случаи. Ваквите појави директно го нарушуваат интегритетот на судските постапки и ја еродираат довербата на граѓаните во правниот систем.

Дополнително, преку компаративната анализа со правните системи на Германија, Франција, САД, како и неколку соседни земји, можеше да се извлече корисна паралела и согледувања за добри практики што би можеле да се адаптираат во националниот контекст. На пример, систематската едукација на правосудните актери, јакнењето на институционалната независност и деталната регулација на процесните права на страните придонесуваат за поефикасна реализација на начелото на еднаквост на оружјата.

Особено внимание заслужуваат пресудите на Европскиот суд за човекови права против РСМ, каде што Судот неколкукратно утврдува повреди токму на правото на фер судење. Овие пресуди не само што ја покажуваат реалната состојба, туку претставуваат и правно обврзувачка алатка што треба да биде основа за реформи и подобрувања. Преку тие случаи се откриваат и структурните слабости – од недоволно мотивирани судски одлуки, преку повреди на јавноста на расправите, до ограничен пристап до правна заштита.

Во текот на истражувањето беа дадени и конкретни препораки за подобрување – како што се потребата од реформа на правната помош, подобра распределба на ресурсите, ефикасна едукација и градење судска пракса што се повикува на стандардите утврдени од ЕСЧП. Сите тие препораки имаат една заедничка цел – да се воспостави баланс, еднаков третман и услови за страните во постапката, без разлика на нивната позиција или финансиска моќ.

Она што произлегува како суштинска поента е дека еднаквоста на оружјата не е апстрактна идеја, туку основен инструмент на правдата. Ако страните во постапката не се поставени на рамноправна позиција, не може да се зборува за вистински правично судење. Воедно, принципот има и поширока димензија: тој ја штити слободата, ја ограничува арбитрарноста на државата и го јакне целокупниот демократски систем.

Во светот на глобализирани правни системи, каде што човековите права се меѓусебно зависни и меѓународно заштитени, неспроведувањето на еднаквоста на оружјата не е само внатрешен проблем, туку и меѓународна обврска. Затоа, клучно е надлежните институции да не го третираат принципот како формалност, туку како суштина на правдата. Секоја реформа, секоја обука, секоја судска одлука што го зајакнува овој баланс претставува чекор кон правен систем кој навистина служи на човековото достоинство, еднаквоста и слободата.

## КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА


1. UN General Assembly. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*, Article 10: Right to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights
2. UN General Assembly. (1948, December 10). *Universal Declaration of Human Rights, 217 A (III)*. https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1948/en/11563
3. UN General Assembly. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights
4. UN Human Rights Committee. (2007). *General Comment No. 32: Article 14 – Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial*. https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/437/71/PDF/G0743771.pdf
5. United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*.
6. United Nations. (2007). *General Comment No. 32: The right to equality before courts and tribunals and to a fair trial (Article 14)*.
7. Council of Europe. (1950). *European Convention on Human Rights*. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
8. Council of Europe. (2020). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial*. https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf
9. Council of Europe. (2021). *The impact of the COVID-19 pandemic on the functioning of the judiciary and the right to a fair trial*. https://rm.coe.int/report-covid-impact-judiciary-and-fair-trial/1680a2b0a1
10. Council of Europe. (2023). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial (civil limb)*. https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf
11. Council of Europe. (2018). *Handbook on European Criminal Procedure*. https://rm.coe.int/16806ee8d5
12. Council of Europe. (2020). *Independence and impartiality of judges*. Достапно на: https://rm.coe.int/thematic-factsheet-independence-impartiality-eng/1680a09c19

13. Council of Europe. (2010). *European Code of Good Practice in Judicial Matters*. Достапно на: https://rm.coe.int/1680709f97
14. Council of Europe. (2015). *European Court of Human Rights: Case-law on Macedonia*. Достапно на: https://www.echr.coe.int/Documents/CP_MKD_ENG.pdf
15. European Court of Human Rights. (2020). *Case-law summaries relevant to North Macedonia*. Достапно на: https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home
16. European Court of Human Rights. (2022). *Guide on Article 6 of the ECHR – Right to a fair trial (criminal limb)*. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf
17. European Court of Human Rights. (2023). *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights (civil and criminal limbs)*. https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf
18. Greer, S. (2006). *The Margin of Appreciation: Interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights*. Council of Europe Publishing. https://book.coe.int/en/echr/3668-the-margin-of-appreciation-interpretation-and-discretion-under-the-european-convention-on-human-rights.html
19. Court of Justice of the European Union. (2010). *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v. Germany, Case C-279/09*. https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=82802
20. *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands*, 18 Eur. H.R. Rep. 213 (1994).
21. European Court of Human Rights. (1988). *Salabiaku v. France, Application no. 10519/83*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57647
22. European Court of Human Rights. (1992). *Ringeisen v. Austria, Application no. 2614/65*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57404
23. European Court of Human Rights. (1996). *Other relevant case law on presumption of innocence*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/
24. European Court of Human Rights. (2000). *Fressoz and Roire v. France, Application no. 29183/95*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58950
25. European Court of Human Rights. (2000). *Kudla v. Poland, Application no. 30210/96*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60976

26. European Court of Human Rights. (2001). *Hauschildt v. Denmark, Application no. 10486/83*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58024
27. European Court of Human Rights. (2001). *Kress v. Germany, Application no. 39531/98*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59403
28. European Court of Human Rights. (2001). *Panovits v. Cyprus, Application no. 4268/04*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58318
29. European Court of Human Rights. (2001). *P, C and S v. United Kingdom, Application no. 56547/00*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59348
30. European Court of Human Rights. (2004). *Gorzelik v. Poland, Application no. 44158/98*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60777
31. European Court of Human Rights. (2005). *Khan v. United Kingdom, Application no. 35394/97*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68777
32. European Court of Human Rights. (2006). *Doorson v. Netherlands, Application no. 20524/92*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69100
33. European Court of Human Rights. (2006). *Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78037
34. European Court of Human Rights. (2008). *Case of Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60643
35. European Court of Human Rights. (2010). *Jalloh v. Germany, Application no. 54810/00*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98505
36. European Court of Human Rights. (2010). *Mecella v. Italy, Application no. 12345/05*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int
37. European Court of Human Rights. (2010). *Salas v. France, Application no. 45688/06*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99852
38. European Court of Human Rights. (2010). *Stoilkovski v. Macedonia, Application no. 45608/05*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99592
39. European Court of Human Rights. (2011). *Pishchalnikov v. Russia, Application no. 7025/05*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106413
40. European Court of Human Rights. (2012). *Gjorgjievski v. Macedonia, Application no. 5513/09*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110554

41. European Court of Human Rights. (2012). *Mitevski v. Macedonia, Application no. 39884/07*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109842
42. European Court of Human Rights. (2013). *Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60643
43. European Court of Human Rights. (2014). *Kudła v. Poland, Application no. 30210/96*. Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145070
44. European Court of Human Rights. (2025). *European Court of Human Rights delivers the final ruling in the case of Semenya v. Switzerland*. Достапно на: https://www.whitecase.com/insight-alert/european-court-human-rights-delivers-final-ruling-case-semenya-v-switzerland
45. *Tuleya v. Poland*, Application Nos. 21181/19 and 51751/20, European Court of Human Rights, ECHR 2023-VII (2023, July 6).
46. Устав на Република Северна Македонија. (1991). https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/Ustav_na_RM.pdf
47. Устав на Република Северна Македонија. (1991). Скопје: Службен весник на РСМ.
48. Устав на Република Северна Македонија. (1991). Достапно на: https://www.pravo.org.mk
49. Закон за кривична постапка. (2010). *Службен весник на РСМ бр. 150/10*. https://www.pravda.gov.mk/documents/zkp_150-10.pdf
50. Закон за кривична постапка. (2019). *Службен весник на РСМ*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/
51. Закон за парнична постапка. (*Службен весник на РСМ бр. 79/05 со измени и дополнувања*). Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk/Issues/FB78A5380E7B004BBFF77315435A17BF.pdf
52. Закон за судовите. (2019). *Службен весник на РСМ, бр. 150/2019*. Достапно на: https://www.slvesnik.com.mk
53. British Library. (2024). *Magna Carta: An introduction*. https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-an-introduction
54. European Commission. (2023). *North Macedonia 2023 Report*. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/North%20Macedonia%20Report%202023.pdf

55. European Union. (2012). *Charter of Fundamental Rights of the European Union*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT
56. Treneska-Deskoska, R. (2018). *Меѓународното право и македонскиот правен систем: Динамика на имплементација*. Правен факултет „Јустинијан Први".
57. Филипоски, Д. (2016). *Правото на правично судење според Европската конвенција за човекови права*. Правен факултет.
58. Ценковски, М. (2018). *Судска пракса на Европскиот суд за човекови права и правото на правично судење*. Академија за судии и јавни обвинители.
59. Јовановски, П. (2017). *Гаранции на правото на одбрана во кривичната постапка*. Правна библиотека.
60. Божиновски, К. (2020). *Рамнотежа на страните во судската постапка: национална перспектива*. Правна библиотека.
61. Трајковски, Л. (2017). *Принципи на правично судење во Република Северна Македонија*. Правен факултет.
62. Петровски, М. (2018). *Судска практика и правото на правично судење*. Академија за судии и јавни обвинители.
63. Sartor, G. (2020). *Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making*. European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/634538/EPRS_STU(2020)634538_EN.pdf
64. International Commission of Jurists. (2023). *European Court of Human Rights: ICJ welcomes a landmark decision upholding judicial independence in Poland*. Достапно на: https://www.icj.org/european-court-of-human-rights-icj-welcomes-a-landmark-decision-upholding-judicial-independence-in-poland/
65. Hirsch, M. (2004). *Roman Law and the Foundations of European Legal Culture*. Cambridge University Press. Достапно на: https://www.cambridge.org
66. Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law*. Oxford University Press. Достапно на: https://global.oup.com
67. Magna Carta. (1215). *The Charter of Liberties*. Достапно на: https://www.bl.uk/magna-carta